

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Забезпечення реалізації прав людини

Частина I

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

1 жовтня 2007 р.

**УКРАЇНА
Тернопіль
2007**

Забезпечення реалізації прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.-Тернопіль, 2007.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюдненні на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 80979074970
E-mail: confer@ua.fm

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ
УКРАЇНОЮ І ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ НА РУБЕЖІ ХХ І ХХІ
СТОЛІТЬ**

Грубінко Андрій Васильович

кандидат історичних наук, кафедра теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Одним із найпоширеніших та невід'ємних методів здійснення сучасної дипломатії є укладення міждержавних договорів. У них відображаються здобутки наявних стосунків суб'єктів міжнародних відносин, їх сподівання та спрямованість зусиль на певний, зазвичай стабільний і довгостроковий результат. Відповідно вони є не лише протокольною формальністю, а виконують роль програми взаємодії зацікавлених у співпраці країн. Не стали винятком українсько-британські міждержавні відносини.

Українсько-британські двосторонні дипломатичні контакти розпочалися восени 1991р., після проголошення незалежності України. У листопаді в Києві відкрито Генеральне Консульство Великої Британії. Тоді ж, 14 листопада 1991р., сторонами підписано Спільне комюніке щодо встановлення консульських відносин. В документі сторони висловлюють бажання встановити і розвивати всебічне співробітництво у політичній, економічній, торговельній, науково-технічній, гуманітарно-культурній сферах та впевненість, що встановлення консульських відносин сприятиме розвитку дружніх взаємовідносин між країнами [1, арк. 1].

Після офіційного визнання Великою Британією незалежності України, що відбулося 31 грудня 1991 р., та встановлення дипломатичних відносин 10 січня 1991 р. сторони отримали змогу перейти до розробки комплексу договірно-правової документації. Під час першого в історії українсько-британських відносин візиту Міністра закордонних справ України до Лондона 15-16 вересня 1992 р. було підписано міждержавну Спільну декларацію, що визначає ключові принципи і напрями співпраці [2, арк. 1]. Значну частину документу присвячено спільним зобов'язанням сторін щодо військової співпраці, що відображає пріоритетність військово-політичних питань, насамперед проблеми скорочення та контролю озброєнь, для розвитку двосторонніх взаємин. У тексті міститься актуальний на той час пункт про схвалення Великою Британією

наміру України приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Під час візиту А. Зленка також укладено міжурядовий Меморандум про взаєморозуміння щодо необмеженої свободи пересування, який має важливе політичне і технічне значення, оскільки визначає принципи та правила здійснення дипломатичних контактів між обома країнами.

Результатом тривалої спільної роботи фахівців обох країн стало підписання широкомасштабного Договору про принципи відносин і співробітництва від 10 лютого 1993 р., що відбулося під час офіційного візиту Президента України Л. Кравчука до Сполученого Королівства [2]. Документ окреслює завдання співробітництва у політичній, економічній, військовій та гуманітарній сферах. Сторони висловлюють прагнення будувати двосторонні відносини на основі „миру і дружби”, „на засадах взаємної довіри і розуміння, партнерства і співробітництва” (Ст.1), розвивати їх в рамках міжнародних організацій (Ст.4) [2, с. 72]. Значну частину основного змісту договору відведено проблемам безпеки. Документ містить принципові пункти щодо надання Великою Британією гарантій безпеки Україні у зв’язку із її роззброєнням та приєднанням до ДНЯЗ (Ст. 7, п. 1) і підтримки Сполученим Королівством подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС (Ст. 10, п. 2).

Під час зазначеного візиту Президента України також укладено угоди щодо інвестиційної співпраці, повітряного сполучення, співробітництва у галузях освіти, науки і культури, усунення подвійного оподаткування та запобігання ухиленням від податків на прибуток тощо.

На перші роки розвитку українсько-британських міждержавних відносин припадає активний процес формування правових засад співпраці у військовій сфері. У вересні 1992 р. в ході переговорів Міністра закордонних справ України А. Зленка з Держсекретарем з питань оборони Великої Британії М. Ріфкіндом погоджено стратегічні плани та перспективи взаємодії, бачення майбутньої моделі безпеки в Європі, що закладено у Спільній декларації. Загальні принципи і напрями військової співпраці країн містить Договір про принципи відносин та співробітництва. Під час візиту до України М. Ріфкінда у вересні 1993 р. укладено Меморандум про взаєморозуміння з питань військових контактів і співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Британії [4], який конкретизував напрями міждержавних військових взаємин.

Поповнення договірно-правової бази двосторонніх відносин продовжено у 1995–1996 рр., які були відзначені міждержавними візитами на найвищому рівні. Під час візиту Президента України Л. Кучми до Лондона 12-14 грудня 1995 р. підписано міжурядову Угоду про міжнародні автотранспортні перевезення [5] та Меморандум про

взаєморозуміння щодо конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом [6]. Останній документ засвідчив прагнення сторін співпрацювати в галузі боротьби з такими глобальними проблемами, як незаконний обіг наркотиків, тероризм, нелегальна міграція, незаконна торгівля зброєю, іншими формами міжнародної злочинності.

Продовження двостороннього діалогу на найвищому рівні відбулося 18 квітня 1996 р., коли вперше столицю України з офіційним візитом відвідав Прем'єр-міністр Великої Британії Дж. Мейджор. Під час візиту підписано Угоду про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних із злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків [7] та Угоду про надання взаємодопомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків [8], що дозволили розширити можливості для співпраці органів безпеки і правопорядку країн у боротьбі з організованою злочинністю.

У 1996 р. відбувалася інтенсивна робота військових відомств України та Великої Британії з розробки відповідної правової бази взаємин. В лютому під час візиту до Великої Британії Міністра оборони України В. Шмарова підписано Протокол про подальший розвиток військового співробітництва, який істотно доповнював меморандум від 23 вересня 1993 року, а в липні 1996р. в Києві представники міністерств оборони уклали Меморандум про взаєморозуміння стосовно використання полігонів України Збройними Силами Сполученого Королівства [9]. Його підписання дозволило з 1996 р. розпочати проведення регулярних дво- та багатосторонніх військових навчань.

Протягом 1997–1998 рр. істотно доповнено двосторонню договірну базу у галузях міжнародної природоохоронної справи і ядерної безпеки, забезпечення ефективної діяльності митниць та боротьби з міжнародною злочинністю.

Важливий крок для розвитку співпраці зробили дипломатичні відомства, уклавши у 1998 р. міжурядову Угоду у формі обміну нотами щодо особливостей перебування співробітників дипломатичного представництва Великої Британії та членів їх сімей в Україні [10]. У 1999 р. завершено формування основної частини діючої договірно-правової бази відносин між Україною та Великою Британією. Цьому сприяв обмін нотами між урядами щодо двосторонніх угод, які були чинними між СРСР та Великою Британією, за яким оформлено правонаступництво України по 10 угодах про взаємовідносини в різних сферах [11, арк. 1-2].

Успішність діалогу та співпраці між країнами на двосторонньому та багатосторонньому рівнях в контексті сучасних міжнародних процесів в Європі засвідчив Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва та координації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ та у справах Співдружності

Сполученого Королівства (12 квітня 2000 р., Київ) [12]. Він має важливе значення для всього комплексу українсько-британських відносин, адже визначає ключові напрями та проблемні питання діалогу відповідно до нових потреб та завдань двосторонньої співпраці, засвідчує проведення регулярних (як мінімум один раз на рік) зустрічей міністрів закордонних справ або їх заступників з актуальних питань, які становлять сферу обопільного зацікавлення: 1) двосторонні контакти у політичній, економічній, культурній та інших сферах; 2) військово-політичні питання; 3) економічні питання, включно із здійсненням економічних реформ в Україні; 4) співробітництво між правоохоронними органами щодо протидії „відмиванню” грошей та організованій злочинності; 5) координація дій, спрямованих на врегулювання регіональних конфліктів; 6) співробітництво в ООН та інших міжнародних організаціях; 7) розвиток відносин Україна – ЄС; 8) питання торгівлі та інвестицій; 9) нерозповсюдження зброї, експортного контролю і спільних дій з підтримки санкцій ООН [12, арк. 1-2].

Протягом 2001–2004 рр. сторони зосередили увагу на розробці ряду важливих договірних актів у військовій сфері, що засвідчило її пріоритетність для розвитку двосторонніх відносин та спільність інтересів у справі розбудови системи колективної безпеки. Значна увага фахівців України та Великої Британії до поглиблення правової бази військової співпраці зумовлена розширенням відносин України з НАТО та успіхами у виконанні програми міждержавного співробітництва. У травні 2002 р. РНБО України прийняла рішення щодо вступу до НАТО як кінцевої мети співробітництва України з Альянсом. У зв'язку з цим перед військовими відомствами обох країн постала необхідність вдосконалення та розширення напрямів співпраці у відповідності з новими реаліями двосторонніх взаємин, особливостями регіонального та світового розвитку. На це був спрямований Меморандум про взаєморозуміння між міністерствами оборони щодо співробітництва у військовій сфері 2001 р. [13], що засвідчив вихід українсько-британських відносин у сфері військової співпраці на якісно новий рівень.

З огляду на успішну військово-навчальну та миротворчу співпрацю країн привертає увагу двостороння міжвідомча Технічна угода щодо надання підтримки з боку Міністерства оборони України підрозділу Збройних Сил Британії під час проведення українсько-британсько-польських навчань „Козацький степ–2003” (серпень 2003 р.) [14]. Угода регламентує участь британського військового контингенту у традиційних щорічних миротворчих тактичних навчаннях аеромобільних підрозділів для відпрацювання спільних дій в можливих операціях з підтримки миру під егідою ООН, пошуково-рятувальних та гуманітарних операціях у зоні етнічних конфліктів. Ретельний підхід до проведення навчань у 2003

р. зумовлений спільною участю країн у проведенні міжнародної операції з підтримання миру в Іраку.

Поглиблення військової співпраці між Україною та Великою Британією, зростаючий рівень довіри між партнерами засвідчило підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Великої Британії щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері оборони, що відбулося у вересні 2004 р. під час проведення тристоронніх навчань „Козацький степ–2004” на полігоні в Солсбері (Англія) [15]. Підписання документу завершило тривалий підготовчий процес, в якому брали участь фахівці зацікавлених відомств та міністерств обох країн.

Свідченням незмінності курсу України на реформування власних збройних сил у відповідності до стандартів НАТО і зростання підтримки цього процесу з боку британського уряду стало тимчасове надання Міністерству оборони України цивільного радника з питань оборони, оформлене в окремому меморандумі у 2004 р. [16]. Повноваження та обов'язки радника передбачали надання консультацій щодо реформування Збройних Сил України з питань стратегічного планування, розробки бюджету та менеджменту ресурсів, реструктуризації і розвитку кадрової політики, розвитку та поглиблення співпраці України з європейськими та євроатлантичними структурами безпеки. Меморандум засвідчив довготривалість та перспективність інтересів британського уряду і військових структур у співпраці з українськими колегами.

Проаналізувавши договірно-правову базу двостороннього співробітництва між Україною і Великою Британією, можемо сформулювати наступні висновки.

Українсько-британські відносини ґрунтуються на розгалуженій, різнорівневій та універсальній нормативно-правовій базі, в основу якої закладено загальні принципи і норми міжнародного права із врахуванням специфіки розвитку сучасних міжнародних відносин. За нашими підрахунками на кінець 2004 р. між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії укладено 40 двосторонніх документів, 10 з яких оформлені за правонаступництвом від колишніх радянсько-британських відносин.

Переважає більшість двосторонніх договірних документів укладена протягом 90-х років ХХ ст., або протягом першого десятиліття розвитку міждержавних українсько-британських відносин. На перші роки цих відносин припадає підписання базових актів, насамперед Договору про принципи відносин та співробітництво, Спільної декларації, Меморандуму про взаєморозуміння з питань військових контактів і співробітництва тощо. Договірно-правова база охоплює різноманітні напрями і сфери співпраці сторін, що дозволяє стверджувати про належну

юридичну основу для розвитку якнайширших взаємин між Україною та Великою Британією. Насамперед це стосується політичної (загальнополітичні питання і дипломатичні відносини) та військової співпраці. Документи, що регулюють відносини між країнами у зазначених сферах, складають більше половини усіх двосторонніх договірних актів. Договірні акти з питань військової співпраці (ширше – сфери безпеки) складають третину усієї договірно-правової бази українсько-британських відносин, що зацікавленість країн у поглибленні співробітництва у цій сфері та розвитку партнерських стосунків.

Незважаючи на вагомий напрацювання у справі правового забезпечення співпраці України та Великої Британії, їх договірно-правова база потребує постійного доповнення та розширення, враховуючи зміни в сучасних міжнародних відносинах та зростаючу динаміку співпраці. З огляду на масштабний розвиток інтеграційних процесів в Європі з початку ХХІ ст. та поступове поглиблення участі у них України, у найближчому майбутньому потребуватиме доповнення та розширення редакція Договору про принципи відносин та співробітництво і ряду інших актів.

Договірно-правова база співробітництва між Україною і Великою Британією, створена зусиллями сторін протягом 1991–2004рр., дозволяє здійснювати об'єктивне дослідження динаміки, тенденцій, основних напрямів та особливостей взаємин між країнами на різних етапах та рівнях їх розвитку.

Література:

1. Спільне комюніке щодо встановлення консульських відносин між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії (14 грудня 1991 р., Київ) / Історико-архівне управління МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 73, арк. 1.
2. Спільна декларація між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії (15 вересня 1992 р., Лондон) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 159, арк. 1-3.
3. Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії (10 лютого 1993 року, Лондон) // Політика і час. – 1993. – № 3. – С. 72-75.
4. Меморандум про взаєморозуміння з питань військових контактів і співробітництва між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (23 вересня 1993 р., Київ) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 1701, арк. 1-3.
5. Угода між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про міжнародні автотранспортні

перевезення (13 грудня 1995 р., Лондон) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 1165, арк. 1-8.

6. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом (13 грудня 1995 р., Лондон)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 1205, арк. 1-4.

7. Угода між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних із злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків (18 квітня 1996 р., Київ)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 742, арк. 1-8.

8. Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про надання взаємодопомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків (18 квітня 1996 р., Київ)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 743, арк. 1-8.

9. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії стосовно використання полігонів Збройними Силами Сполученого Королівства (18 липня 1996 р., Київ)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 1700, арк. 1-13.

10. Угода у формі обміну нотами між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо особливостей перебування співробітників дипломатичного представництва Великої Британії та членів їх сімей в Україні (9 червня 1998 р., Київ) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 1728, арк. 1-10.

11. Обмін нотами між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо двосторонніх угод, які були чинними між СРСР та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії (29 липня 1999 р., Київ-Лондон)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 2226, арк. 1-2.

12. Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва та координації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії (12 квітня 2000 р., Київ) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 2209, арк. 1-3.

13. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо співробітництва у військовій сфері (10 вересня 2001 р., Лондон) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 2570, арк. 1-8.

14. Технічна угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо надання підтримки з боку Міністерства оборони України підрозділу Збройних Сил Великої Британії під час проведення спільних українсько-британсько-польських навчань „Козацький степ – 2003” (12 серпня 2003 р., Київ-Лондон)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 3813, арк. 1-18.

15. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом у сфері оборони (6 вересня 2004 р., Лондон) / ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 4201, арк. 1-5.

16. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії про тимчасове надання Міністерству оборони України цивільного радника з питань оборони (12 листопада 2004 р., Київ)/ІАУ МЗС України, ф. Міжнародних договорів, спр. 4252, арк. 1-4.

«САКСОНСЬКЕ ЗЕРЦАЛО» - НАЙВІДОМШИЙ ПРАВОВИЙ ЗБІРНИК НІМЕЦЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Гуменюк Ганна Петрівна

аспірантка кафедри історії та теорії держави і права Львівського національного університету ім. І. Франка

Матеріал присвячений «Саксонському зерцалу»- першій кодифікації німецького середньовічного права юридичної книги, котра мала велике розповсюдження та вплив на середньовічну та сучасну юридичну практику не лише в Німеччині, але й в інших країнах Центральної та Східної Європи протягом XIII — XVII ст. Значну увагу приділено «Саксонського зерцала» змісту та збереженим рукописам цієї правової книги, його впливу на території України,

В Німеччині протягом X – аж до початку XIV ст. основним джерелом права був звичай. З розвитком суспільних відносин виникла необхідність запису і систематизації правових звичаїв. Певну можливість для такої систематизації давали судові рішення, в котрих використовувались загальні норми звичаєвого феодалного права і враховувались думки інших правознавців.

В XIII ст. почались спроби кодифікації звичаєвого права. Такими кодексами стали «Саксонське зерцало» і «Швабське зерцало» [2, с.141].

«Саксонське зерцало» виникло в області, де з одного боку, конкурували політичні інтереси імперії з територіальними інтересами архієпископату м. Магдебург, єпископату м. Хальберштадт, князівства Ангальту, а також князівства графа фон Фалькенштайна. З іншого боку багато вільних селян потребували знання діючого права. Крім того, з XII ст. стала перемагати думка, що вільні люди, котрі живуть в одному регіоні, повинні дотримуватися єдиного правопорядку, щоб мати спільне підґрунтя для дій (законодавчі акти).

«Саксонське зерцало»- це середньовічна юридична книга досить високого рівня, котра мала велике розповсюдження та вплив на середньовічну та сучасну судову практику не лише в Німеччині, але й далеко за її межами. Воно було складене дворянином-рицарем, суддею Етке фон Репповим (Eike von Repgow, Repchowe, Repichowe, Repow) і остаточно упорядковане ним же в 1230 р.

Перший рукопис «Саксонського зерцала», виник, мабуть між 1220 та 1235 роками, причому сам фон Реппов неодноразово переробляв його, пізніше в околицях Магдебургу були також впровадженні додатки іншими правознавцями, виходячи з цього, остаточна версія книги датується 1270-м роком.

Спершу правова книга фон Реппова була складена звичайною літературною латинською мовою, і лише на вимогу графа Гоєра фон Фалькенштайна він переклав свою кодифікацію на німецьку мову. Німецькомовне першоджерело, на жаль не збереглося, проте так званий Кюдлінберзький рукопис (Qüdlingburge Handschrift), котрий походить теж з XIII ст. найбільш відповідає йому. Перше посилання на «Саксонське зерцало» можна віднайти в судових матеріалах в 1235 році, останнє офіційне використання - знаходиться у вирозі імперського суду м. Ляйпціг в 1932 року [4, с.112].

«Саксонське зерцало» набуло розповсюдження далеко за межами Саксонії, особливо в Нідерландах, також й в східних землях: разом з німецькими переселенцями подорожувала й саксонська правова книга, вона швидко стала основоположним джерелом для інших правових збірників в районах Магдебурга, Бреслава та Кракова. Найстарший збережений рукопис «Саксонського зерцала» (перед 1300р.) походить з Квідлінбурзької бібліотеки і зберігається зараз в університетській бібліотеці м. Галле.

Особливу цінність та виключний інтерес для нас складають наявні ілюстровані рукописи. До них відноситься чотири рукописи: з Гейдельбергу, Ольденбургу, Дрездену та Вольфенбютеля. Вони називаються згідно свого теперішнього місця знаходження[3, с.46].

«Саксонське зерцало» регулювало правові відносини з конституційного права, судоустрою, ленного права, кримінального права

та кримінального процесу, сімейного та спадкового права; селянського та сусідського права. В засаді структура «Саксонського зерцала» така: воно складалося з трьох частин : передмови, земського права (з німецької мови XIII ст.) та ленного права(з середньовічної латини) [1, с. 16].

В передмові йдеться про право як божий порядок: «Веління Бога - це право». Земське право включало в себе три книги: перша містила -71 статтю, друга - 72, а третя – 91.

Земське право – це право усіх вільних людей, включаючи й вільних селян. Воно регулювало відносини щодо земельної ділянки, спадкові відносини, шлюб, розподіл вантажів та сусідські відносини. Воно охоплювало також кримінальне право та судоустрій. В сучасній правовій системі воно охоплювало б кримінальне та цивільне право й сімейно-спадкове.

Ленне право складалося з 78 статей. Воно не містило підрозділів. Ленне право регулювало відносини між дворянами та між станами. Його можна порівняти з сьогоденнім конституційним правом.

В цей самий історичний період в Німеччині виникає міське право, воно гарантувало громадянам особисту свободу, право на власність, честь, недоторканість життя, а також вільну економічну діяльність. Це створювало в суспільстві, де війна та ворожнеча були щоденними проявами, в межах міських стін мирну атмосферу.

«Саксонське зерцало» стало в Пруссії в 1794 р. основою для створення «Загального земського права», пізніше - в 1865р. в Саксонії «Громадянського зводу законів», і в 1900р. в Тюрінгії - «Громадянського зводу законів для Німецької імперії».

Виникає логічне запитання, що ж пов'язує «Саксонське зерцало» з українськими землями.

Цією зв'язною ланкою є Магдебурзьке право (лат. *Ius Municipale Magdeburgense*), котре стало з XIII століття зразком для запровадження міського самоврядування в значній частині центральної і східної Європи. Під магдебурзьким правом розуміють збірник законів, що з'явився наприкінці XIII ст. і був утворений з "Саксонського зерцала" й магдебурзького шефенського права. «Саксонське зерцало», а також книги з магдебурзького міського права в містах східної Європи, де воно поширювалося, перекладалися з метою практичного застосування на слов'янські мови та латинську. Більше ніж 100 міст відносилися до сім'ї магдебурзького міського права. Кодифіковані в XIII ст. норми звичаєвого права і судових ухвал німецького міста Магдебурга, стали феодальним міським правом, за яким міста звільнялися від управління і суду феодала. Воно закріплювало права міських станів – купців, міщан, ремісників, було юридичним виявом успіхів міського населення у боротьбі проти феодалів. Воно встановлювало порядок виборів і функції органів міського

самоуправління, суду, купецьких об'єднань, цехів, регулювало питання торгівлі, опіки, спадкування, визначало покарання за різні види злочинів тощо. Проте воно узаконювало й нерівність у правах, зважаючи на стать, походження, віросповідання.

Відчутним залишається вплив «Саксонського зеркала» й на українських землях, котре разом з магдебурзьким правом, в теорії та практиці, протягом століть творило підвалини для встановлення сучасної правової системи не лише в державах західної Європи, але й в східноєвропейських державах, та в Україні зокрема, й заслуговує на проведення подальших наукових досліджень.

Література:

1. Аксененко Г. А., Кикоть В. А. «Саксонское зеркало» и его автор в свете новых исследований // Саксонское зеркало. Памятник. Комментарии. Исследования. М., 1985.
2. Тищик Б.Й. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час). - Львів: Світ, 2006.
3. Schott C. Eike von Repgow. Der Sachsenspiegel.. 3. Aufl., Manesse Bibliothek der Weltliteratur.- Zürich: Manesse Verlag, 1996.
4. Lück H. Über den Sachsenspiegel. Entstehung, Inhalt und Wirkung des Rechtsbuches, 2. Auflage, Janos Stekovics. - Döbel (Saalkreis), 2005.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: РЕАЛІЇ ДНЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Кіндзерський Володимир Іванович

юридичний факультет Тернопільського національного економічного університету

Питання кримінальної відповідальності юридичних осіб за в законодавство України є одним з найбільш проблемних і дискусійних у сучасній юридичній науці. Не менш актуальним, а в деякій мері і більш обговорюваним дане питання є і для решти світу. Особливо це стосується корупційних злочинів. Зокрема, одним із пріоритетних напрямків боротьби з корупцією, визнаним на міжнародному рівні, є встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб - Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію (Страсбург, 27 січня 1999 р.).

Вивчення вітчизняної правової літератури, присвяченої проблемі кримінальної відповідальності юридичних осіб, дозволяє зробити висновок про те, що в теорії українського права на сьогоднішній день

простежується явна тенденція до визнання за фізичною особою статусу суб'єкта злочину і кримінальної відповідальності.

У пострадянській науковій літературі одні автори законодавче врегулювання зазначеного питання оцінюють як крок у боротьбі зі злочинністю (С.Г. Келіна, А.В. Наумов, А.С. Нікіфоров, Р.И. Михеев, А.Г. Корчагін, Е.Ю. Антонова). Інші висловлюють сумнів або цілком заперечують необхідність подібного рішення (Н.Ф. Кузнецова, Н.Н. Полянський, М.И. Бажанов, Л.Д. Єрмакова, Т.В. Кондрашова, Л.К. Савюк) [1].

Аналіз сучасного закордонного законодавства дозволяє зробити висновок, що інститут відповідальності юридичних осіб регламентований у різних правових системах. Найбільш характерна кримінальна відповідальність юридичної особи як суб'єкта злочину в країнах англосаксонської правової родини (системі загального права). Так, у Великобританії діяння визнається зробленим корпорацією, якщо воно зроблено безпосередньо або за допомогою інших осіб [2].

У США питання залучення до відповідальності юридичних осіб регламентовані як у федеральному карному законодавстві, так і в законах штатів. Так, у ст. 2.07. Зразкового Кримінального кодексу США (1962 р.) передбачається відповідальність корпорацій, об'єднань і осіб, що діють або зобов'язаних діяти в їхніх інтересах. [3].

Карне законодавство деяких штатів, зокрема КК штату Огайо в § 2901.23, передбачає кримінальну відповідальність організації. На кримінальну відповідальність корпорацій вказує також § 20.20. КК штату Нью-Йорк.

Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб регламентований і в ряді країн, що належать до романо-германської правової родини (континентальній системі права).

У карному законодавстві Франції юридична особа визнається суб'єктом злочину. Це положення знайшло своє законодавче закріплення в КК Франції 1992 р. У ст. 121-2 даного кодексу сказано, що, за винятком держави, юридичні особи несуть кримінальну відповідальність [4].

Діюче карне законодавство Німеччини базується на Німецькому кримінальному кодексі 1871 р. у редакції 1975 р. і також передбачає кримінальну відповідальність юридичних осіб. Правда, ці питання, у порівнянні з карним законодавством США і Франції, менш пророблені. Позначається відсутність повної кодифікації карного законодавства ФРН і суперечливість численних карних законів, що діють паралельно з КК. [5].

У КК Голландії 1886 р. у редакції 1976 р. питанню кримінальної відповідальності юридичних осіб присвячена ст. 51, у якій говориться, що кримінально карні діяння відбуваються як фізичними, так і юридичними особами.

Юридичні особи також залучаються до кримінальної відповідальності в країнах скандинавської (Данія, Норвегія, Фінляндія), мусульманської (Йорданія, Ліван, Сирія), соціалістичної (Китайська Народна Республіка) правових систем. Така відповідальність відома Індії, Японії, Румунії, Республіці Молдова, Литовській Республіці.

Крім того, міжнародне співтовариство рекомендує державам підсилувати відповідальність юридичних осіб за цілий ряд протиправних діянь, здійснених у їхніх інтересах. Зокрема, такі рекомендації викладені в Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р., Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію від 27 січня 1999 р., Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р.[6].

Експерти, стверджують, що практика залучення юридичних осіб до відповідальності хоча і існує в ряді європейських держав, але для України є "революційною". "Упевнений, що найближчим часом у юридичних колах почнеться серйозна дискусія про доцільність такого нововведення", - заявив адвокат Олексій Резников, що керує партнер компанії "Магістр і партнери". Резников відзначив, що такі санкції проти комерційних структур не суперечать чинному законодавству. "Ця норма здійсненна на практиці. Законодавче поле в ряді випадків дозволяє ліквідацію юридичної особи або за рішенням суду. Тепер просто з'явиться ще один привід для судової ліквідації"

Норма про відповідальність юридичних осіб викликала питання й у комітеті Верховної ради по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією "З цього приводу в нас розгорнулися серйозні дебати. Ми побоюємося, що цей механізм стане інструментом тиску на бізнес, – розповів секретар комітету Василь Волга (СПУ).

Проблема відповідальності юридичних осіб за корупційні дії пов'язана з проблемою можливості їх кримінальної відповідальності.

Юридична особа визнавалася суб'єктом злочину в проектах Кримінальних кодексів України і РФ, однак спроби введення кримінальної відповідальності юридичних осіб були рішуче спростовані більшістю теоретиків і практиків, як в нашій державі, так і в Росії. Це пов'язано з проблемою неготовності теорії запропонувати більш менш розроблену модель втілення подібного виду відповідальності юридичних осіб у законодавство, а також нездатність практики швидко пристосуватися до таких змін.

Основним аргументом супротивників установлення кримінальної відповідальності юридичних осіб є неможливість її співіснування з традиційними для вітчизняного кримінального права принципом особистої відповідальності. Наприклад, професор А. Наумов вважає, що:

«Принцип особистої відповідальності ... є завоюванням прогресу і демократії. І там, де він мислиться єдино можливим, вона повинна залишитися непорушним. Там же, де життя висуває інший принцип відповідальності юридичних осіб, - він цілком може співіснувати з першим і доповнювати його. Справа прогресу, демократії і законності, а головне охорони людини як виняткової і найвищої цінності від цього тільки виграє» [7]. Професор В.І. Смітєнко, що очолював групу по розробці проекту КК України, що передбачає відповідальність юридичних осіб, звертає увагу на те, що: «Українськими, російськими, японськими фахівцями незаперечно встановлена роль вольового фактора в перетворенні групи людей у суб'єкт активної діяльності. Воля індивіда, групи, за умови реальної можливості досягнення наміченої мети здатна перетворити будь-який колектив, у тому числі і юридична особа, у колектив односторонців. Юридична особа - не якийсь фантом або логічна абстракція, це реальне явище, що самостійно взаємодіє з іншими суб'єктами правовідносин». А. Нікіфоров з цього приводу вважає, що: «Загальні збори учасників (членів) юридичної особи є in corpore юридичною особою як такою, його фізичним втіленням ego – я. Їх рішення і засновані на них дії суть рішення і дії самої юридичної особи. За ці рішення, ці дії, їхні наслідки юридична особа несе відповідальність безпосередньо, прямо...».

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок про те, що, незважаючи на величезну кількість суперечливих проблемних моментів у питанні впровадження інституту відповідальності юридичних осіб у національне кримінальне законодавство, воно вирішується позитивно – маю на увазі ратифікацію ряду конвенцій та прийняття Закону України про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень [8]. Про те зрозуміло і те, що теоретична правова наука не готова поки що надати більш менш розроблені варіанти теоретичного обґрунтування подібного нововведення безпосередньо в законодавство.

Дане питання вимагає подальшої розробки і глибоких досліджень, на базі яких і може бути встановлена відповідальність юридичних осіб.

Джерела:

1. Волженкин Б.В. Уголовная ответственность юридических лиц. – СПб.: Санкт-Петербург. юрид. ин-т Генер. прокуратуры Рос. Федерации, 1998.
2. Егорова Н. Уголовная ответственность юридических лиц за коррупционные преступления // Уголовное право. 2003. № 2.
3. Бакатин Д.В., Ковалева Т.К. Закон США о коррупционной деятельности за рубежом. Некоторые вопросы применения и толкования. М., 2001.

4. Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции. М., 1996.
5. Крупко Д.І. Відповідальність за хабарництво за кримінальним правом Німеччини, Швейцарії та України (порівняльно-правове дослідження) // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Київ, 2005.
6. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности. М., 2002.
7. Грищук В.К. Проблема кримінальної відповідальності юридичної особи // Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції “Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи”. Тернопіль, 13 квітня 2007. – Ч.2.
8. Постанова Верховної Ради України. Про прийняття за основу проекту Закону України про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень. 12 грудня 2006 року N 439-V // Internet ресурс <http://www.rada.gov.ua>.

ДЕРЖАВНА ВЛАДА В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кравчук Валентина Миколаївна

викладач кафедри правового регулювання економіки та правознавства Тернопільського національного економічного університету, здобувач кафедри теорії та історії держави і права КНУ ім. Тараса Шевченка

Створення сучасної, ефективною системи державної влади є важливим чинником виходу українського суспільства з політичної кризи, що має забезпечити становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої, європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури, демократії.

Розвиток і вдосконалення організації та здійснення державної влади є процесом надзвичайно складним, розрахованим на тривалий період, тому цей процес має відбуватися на ґрунтовній науковій основі. За радянських часів численні проблеми функціонування державної влади не досліджувалися у повній мірі або й зовсім залишалися без наукового аналізу. Власне, цим і обумовлюється особлива актуальність теоретичних розробок у цій сфері. Сьогодні дослідження проблем державної влади в Україні значно активізувалися [3], та, на жаль, багато питань все ще потребують детальнішого опрацювання. Зважаючи на це, метою даної статті є визначення суті державної влади, в тому числі її особливостей в умовах громадянського суспільства.

Державна влада, як вид влади публічної, є тією суспільною силою, котра здатна з допомогою правових та організаційних засобів реалізувати волю держави в межах конституції та законів [9: 20]. Політологи вважають, що державна влада – це державна організація політичного управління суспільством, яка як за обсягом, так і за засобами впливу перевищує всі інші різновиди влади в усіх соціальних утвореннях. Вона поширюється на всі сфери суспільного життя, здійснюється за допомогою спеціального апарату примусу або переконання та володіє монопольним правом видавати загальнообов'язкові нормативно-правові акти [4: 390]. За своєю суттю, державна влада – це легітимне офіційне волевиявлення держави, її органів та посадових осіб, що представляє собою здійснення влади народу [8: 7].

Суть державної влади у різних державах різна. У демократичних державах вона має демократично-правовий характер (проте не можна занадто категорично визначати її як загальнонародну), в антидемократичних - навпаки, вона заснована на державному примусі, насильстві, свавіллі, беззаконні. Характер і суть державної влади проявляються в її практичній діяльності з реалізації внутрішньої та зовнішньої політики, в її дієздатності, у здібностях і можливостях правильно управляти державою й суспільством, в її законності чи беззаконні, в її моральності чи аморальності.

Матеріальною основою діяльності сучасної держави, а також духовною опорою буття держави, що створює умови для розвитку нового типу культури і нової організації соціального управління, виступає громадянське суспільство. Суверенні індивіди в громадянському суспільстві через суспільний договір формують державу, яку наділяють владою і правовими основами для своєї діяльності. Через діяльність держави, її відповідних органів здійснюється саморегуляція суспільства, при цьому найефективнішим засобом регламентації процесу самоорганізації суспільства є право, яке у взаємодії з державою становить нормативне інституційне утворення. Тобто, державна влада повинна ефективно впливати на суспільство через законотворчість, на основі якої і розвивається громадянське суспільство, а останнє натомість забезпечує особливий порядок створення державних інституцій, в тому числі законотворчих.

Не приводячи, через невеликий обсяг публікації, детального аналізу наукового доробку щодо проблем визначення сутності державної влади, узагальнимо, що в умовах громадянського суспільства державна влада повинна володіти наступними вагомими ознаками. Перша ознака полягає у тому, що державна влада повинна бути легальною, легітимною та законною. Легальність означає, що первинним актом утвердження державної влади завжди має бути закон. При цьому слід враховувати дві

особливості: 1) закони можуть прийматися, змінюватися й відмінятися різними способами, 2) інколи, навіть прийняті відповідно до встановленого порядку, закони можуть легалізувати явно тоталітарну владу [9: 20]. Крім того, легальність влади передбачає право на застосування примусу, тобто створює умови для підпорядкування законам. Отже, право, втілене у конституції та законах, і виражене у правосвідомості громадян, визнає за державною владою здатність здійснювати соціальну організацію, управління й примус на основі закону і в межах компетенції.

Легітимація державної влади є ще важливішою, адже жодна державна влада не може спиратися тільки на закони й примус. Щоб бути стійкою, вона повинна мати підтримку суспільства, тобто джерелом утвердження державної влади повинен бути народ. Саме таке положення закріплено у ст. 5 Конституції України, проте якщо проаналізувати ситуацію в Україні, стає очевидним, що зовнішнє демократичне правління не завжди є запорукою того, що влада здійснюється в інтересах народу [2: 43]. Крім того, параметри державної влади продовжують знижуватися. Спостерігається очевидне домінування не просто держави над суспільством, а виразне домінування однієї з гілок влади над іншими, а отже, з'являються ознаки авторитаризму.

Авторитетність тоталітарної чи авторитарної влади ґрунтується на насильстві, репресіях, тому питання про її легітимність або взагалі не постає, або підміняється ідеологічними гаслами про покликання влади, її святість, значимість історичної ролі тощо [6: 70]. Легітимна влада демократичного суспільства має залежати від волевиявлення народу.

Законність влади витікає з її легальності та легітимності і виражена в праві. З іншої сторони, законодавче оформлення існуючої влади це і її легалізація, і легітимація. Таким чином, існує кругова залежність між категоріями: законна, легітимна і легальна влади [5: 17].

Друга ознака зводиться до того, що державна влада повинна бути єдиною. Неподільність влади в межах території держави передбачає поняття державного суверенітету України, закріплене у Декларації про державний суверенітет України [1]. Єдність державної влади розуміється не як єдність відповідного органу або вищої посадової особи в державі чи неподільність їх функцій і компетенції, а в розумінні єдиної організованої волеспрямованості, яка виявляється у єдності права, що здійснюється. У будь-якій демократичній країні державна влада, незважаючи на всі свої розгалуження, за своєю сутністю єдина. Наявність двох чи більше державних влад свідчить про загрозову ситуацію, яка може закінчитися громадянською війною [7: 330-331].

Що стосується внутрішнього розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки¹, то цей принцип уже давно застосовується для запобігання надмірної концентрації, узурпації влади та інших негативних тенденцій і є, по суті, поділом функцій державної влади між різними органами. Кожна з гілок державної влади має чітко визначені повноваження, функції, цілі й обмежена у можливостях впливу на інші гілки, слугує знаряддям стримувань і противаг. Спеціалізація ж окремих державних органів влади зобов'язує їх до взаємодії та співпраці для вирішення спільних завдань і функцій. Ю. Оборотов підкреслює також, що проблема організації влади виходить на проблему територіальної розгалуженості органів державної влади, тобто розмежування її між центральними, регіональними і місцевими органами [5: 18].

У зв'язку із складністю існування системи державної влади, ще одним із принципів її функціонування є відкритість влади, яка забезпечує індивідам можливість для аналізу діяльності державної влади.

Наступна риса державної влади полягає у тому, що вона повинна здійснюватися елітою суспільства, професійні та моральні якості якої відповідають політичним вимогам часу. Цього вимагає принцип авторитету влади і добровільного визнання її з боку громадян. Вимога щодо вираження владою інтересів народу, не означає, що будь-хто може виконувати державно-владні повноваження. Народ, який відмовляється від правління обраних або не вміє його організувати та підтримати, не має морального права вимагати кращого життя.

Далі, суттєвим елементом змісту державної влади є те, що вона повинна ґрунтуватися на справедливості, але має право й обов'язок відступати від неї виключно тоді, коли цього вимагає підтримка національного, духовного і державного буття народу [7: 331]. Встановлення справедливості у суспільному житті людей, є, безперечно, одним з основних завдань державної влади: це випливає із самої природи права й держави. Проте реальні умови державного існування бувають такими, що висування цього завдання на перший план може призвести до загибелі, краху держави.

Підведемо підсумки: по-перше, узагальнивши й проаналізувавши всі тлумачення терміну “державна влада”, її можна визначити як відносини щодо здійснення функцій і повноважень держави спеціально створеними органами та посадовими особами шляхом прийняття нормативно-правових актів у межах і порядку, передбачених законодавством.

По-друге, демократія як форма здійснення державної влади полягає не в тому, щоб меншість підкорялася більшості, а в тому, щоб більшість

¹ Останнім часом, наявність широкого кола контрольно-наглядових органів державної влади поступово переконує вчених і політиків у необхідності визнання ще такої самостійної гілки державної влади, як контрольно-наглядова.

враховувала інтереси найменшої верстви населення. Державна влада, в кінцевому розумінні, не панування осіб, які наділені нею, а служіння цих осіб на користь спільного блага: для організації та консолідації суспільства і нації, для створення необхідних умов для економічного й політичного розвитку.

По-третє, авторитет державної влади, її легітимність, стан демократії у сучасному суспільстві значною мірою визначаються існуванням громадянського суспільства. Сформоване на засадах плюралізму, толерантності, поваги до прав і свобод особи, воно спроможне протистояти етатистським тенденціям з боку держави, домагатися рівноваги з державною владою для оптимального здійснення громадського врядування.

Джерела:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990. - К., 1991. – 8 с.
2. Богинич О. Л. Форми здійснення державної влади в постсоціалістичних країнах// Правова держава. - Вип. 11. - К., 2000. - С. 41-47.
3. Верник О., Машков А. та ін. Межі державної влади/ За заг. ред. В. Самохвалова. – К., 2001. – 216 с.; Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть: Монографія/ Бандурка О., Греченко В. - Х., 2000. - 304 с.; Козюбра М. Державна влада: межі здійснення та форма організації (політико-правні аспекти)// Українське право. – № 1(2). – 1995. – С. 4-13.; Органи державної влади України/ За ред. В. Погорілка: Монографія. - К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького, 2002. - 592 с.; Цветков В., Горбатенко В. Демократія - Управління - Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. - К., 2001. - 248 с.; Цветков В., Кресіна І., Коваленко А. Суспільна трансформація державного управління в Україні: політико-правові детермінанти: Монографія. – К., 2003. – 496с.; Скрипнюк В. Бюрократизм в системі державного управління, правовий механізм його подолання: Дис ... канд. юрид. наук. – Одеса, 1999. – 201 с.; Чехович Т. Державна влада як інститут конституційного права України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – К., 2005. - 19 с. та інші.
4. Котюк В. О. Загальна теорія держави права: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2005. – 592 с.
5. Оборотов Ю. Современное государство: основы теории: Уч. курс. – Одесса, 1998. – 132с.
6. Рябов С. Державна влада: проблеми авторитету й легітимності. - К., 1996. - 124 с.

7. Соловйова І. В. До питання про визначення поняття державної влади в Україні// Правова держава. - Вип. 9. - К., 1998. - С. 329-332.
8. Чехович Т. В. Державна влада як інститут конституційного права України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Київ, 2005 .- 19 с.
9. Чехович Т. В. Сутність і юридична природа державної влади// Часопис Київського університету права. – 2003. - № 3. – С. 18-21.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Кравчук Клавдія Георгіївна

викладач кафедри правового регулювання економіки та правознавства Тернопільського національного економічного університету

Невідкладним завданням сучасної юридичної науки є вивчення та висвітлення історичного досвіду державотворення України, що дає можливість критично оцінити процес розбудови правової держави сьогодні і, поряд з цим, уникнути тих помилок, які були допущені у минулому. В контексті реформування судової системи в Україні особливої актуальності набувають дослідження власних надбань у сфері організації створення і діяльності судів, які були вироблені під час будівництва Української держави. В загальному, ці питання частково були висвітлені у працях М. В. Костицького, В. С. Кульчицького, О. М. Мироненка, А. Г. Слюсаренка, Б. Й. Тищика та інших, проте потребують більш глибокого дослідження. Тому, метою даної статті є аналіз функціонування судів ЗУНР у 1918-1919 рр., в тому числі на підставі зібраних архівних матеріалів.

9 листопада 1918 року УНРада оголосила Західну Україну суверенною Західноукраїнською Народною Республікою. У цей же день УНРадою був сформований уряд – Державний Секретаріат на чолі з К. Левицьким. 11 листопада на всій території держави, згідно з розпорядженням УНРади, належало ліквідувати всі старі органи місцевої влади та управління. Пропонувалося замість них шляхом виборів утворити нові, українські [1].

Неабияку роль у державно-політичній системі будь-якої держави відіграють суди. Судові органи існували і виконували правозахисну функцію і у ЗУНР. Налагодити судівництво у ЗУНР було не складно, зважаючи на наявність численних суддів і судових урядовців-українців. Ці питання регулювались Законом УНРади “Про тимчасову організацію судової влади” від 21 листопада 1918 р. Вироки виголошувалися від імені

ЗУНР. Регулярно діяли повітові та окружні суди, вищий крайовий суд, державна прокуратура, адвокатура й нотаріат, в цілому застосовуючи австрійські закони, які залишилися чинними [2].

У ЗУНР, після прийняття присяги на вірність українському народові, державі, залишалися на своїх посадах попередні працівники, які не скомпрометували себе антинародною діяльністю. Тих суддів, працівників канцелярії, урядовців та технічний персонал судових органів, які втратили авторитет серед населення краю, зганьбили себе іншими вчинками, було звільнено з посад.

Через деякий час розгорнулася активна діяльність спрямована на перебудову судової системи ЗУНР. Очолив її Державний секретаріат судівництва О. Бурачинський. Відповідно до розпорядження Державного секретаріату судівництва вся територія держави була розділена на судові округи і судові повіти. Судових округів було створено 12, а судових повітів – 130. Відповідно до цього необхідно було організувати окружні та повітові суди. Суддів повинно було обрати саме населення (один суддя від 40 тис. жителів до окружного суду).

Уряд ЗУНР неухильно проводив політику щодо охорони законних інтересів і прав національних меншин, які проживали на її території. Для них встановлювалася квота і вони мали можливість обирати до певних окружних судів своїх представників від кожної національності та у відповідній кількості. Так, наприклад, до Золочівського окружного суду було обрано 9 суддів української національності, 2 – поляків, 1 – єврей. Всього було обрано на 472.787 мешканців округу 12 суддів, що відповідало встановленим квотам. Всього ж необхідно було обрати 102 судді - українців, 25 – поляків, 17 – євреїв [3].

Судова влада будувалася на принципі незалежності від державної влади (згідно вищевказаного закону). Саме судочинство було побудоване на австрійських зразках і передбачало створення Найвищого Державного Суду у Львові [4].

У лютому, на пропозицію Державного секретаріату судівництва УНРада прийняла закон “Про скорочення підготовчої суддівської служби”. Закон цей був прийнятий тому, що хоч серед колишніх австрійських суддів у Галичині було немало українців, дуже швидко виявився брак суддівських кадрів, велика кількість їх немала відповідної освіти, не були патріотами. Законом передбачалося, що стажування на посаді судді скорочувалося з 3-х до 2-х років. Відповідно до закону, суд присяжних на деякий час припинив свою діяльність у зв’язку з умовами військового часу (на 1 рік). Мовою судочинства встановлювалася українська мова і закладались такі прогресивні принципи судочинства, як: принцип гласності, змагальності, широкого демократизму, принцип безумовного права звинуваченого на захист тощо [5].

20 лютого Державний секретаріат судівництва видав, на підставі попереднього закону, розпорядження про проведення “судових іспитів”. У ньому регламентувався порядок їх проведення, критерії оцінок тощо. Такі іспити повинні були складати кандидати на посади суддів. Іспити приймали члени комісії, призначені Державним секретарем судівництва, яких запропонували голови окружних судів. У склад комісії входили професори правничого факультету та судді і адвокати, які мали великий досвід практичної роботи. Іспитові комісії склалися з 5 членів (з них - 2 судді і 1 адвокат) і створювалися при окружних судах [6].

Законом УНРади від 11 лютого для розгляду кримінальних справ тимчасово були створені трибунали першої інстанції. Суддів цих трибуналів затверджувала УНРада або її Виділ, а призначав - Державний секретар судівництва. Суддями трибуналів могли бути лише юристи – радники суду і радники Вищого суду. Такі трибунали діяли у повітах у складі голови і двох суддів. Другою, Вищою інстанцією з цивільних і кримінальних справ відповідно до закону УНРади від 15 лютого 1919 року мав стати Вищий суд у Львові. Останньою, третьою інстанцією – Найвищий державний суд. Але в законі зазначалось, що до створення судів другої та третьої інстанції їх функції виконували спеціально створені Сенати, а саме: Окремий судовий Сенат другої інстанції та Окремий судовий Сенат третьої інстанції. Такі Сенати були створені відповідно до розпорядження Державного секретаріату судівництва у березні при окружному суді у Станіславові [7].

Державний Сенат судівництва призначав членів і голів Сенатів, а затверджувала їх УНРада або її Виділ. Окремі судові Сенати проводили свої засідання 1 раз у місяць.

Які ж справи переважно розглядали цивільні і кримінальні суди? Звернувшись до архівних документів, дізнаємося, що Тернопільський окружний суд (кримінальний відділ), наприклад, розглядав справи про ухилення від військової служби (Ф. 27. - Оп. 1. - Спр. 682 - справа Василя Оконського); виступи проти поліції (Спр. 685 – справа Свища та інших засуджених по ст. ст. 81, 312, 411); вбивство новонароджених дітей (Спр. 686 – справа Марії Мацьків та інших обвинувачених по ст. 139); дітовбивство (Спр. 687 – справа Марії Шутик, обвинуваченої в дітовбивстві по ст. 139); справи про побиття дітей, про невиплату грошей найманим робітникам, вбивство своїх батьків (Спр. 689); справи про укриття дезертирів, про крадіжки (Спр. 864 – справа Віктора Слоньовського, обвинуваченого в крадіжці); справи про зловживання службовою владою (Спр. 876 – справа Горовища Германа, Спр. 877 – справа Ревуцького А., обвинуваченого у зловживанні службовою владою); справи про порушення громадського порядку та багато інших [8].

Цивільний відділ Тернопільського окружного суду, як і усіх інших судів, які діяли на теренах ЗУНР, розглядав також широке коло справ, які стосувалися життя і діяльності громадян краю. Наприклад, розглядалися справи спадкові; справи про встановлення спадку по вмерлим; справи про опіку та піклування; справи про опис та продаж нерухомого майна; справи про відміну договорів; справи про опіку над майном психічно хворих громадян або коли місце перебування власника майна невідомо; справи про розірвання шлюбу; справи про встановлення законнародження дитини; справи про сплату аліментів та про ухилення від сплати аліментів; справи про відмову від батьківства; справи про передачу у власність земельних ділянок; справи про визнання права власності; справи про сплату боргів; справи про відміну контракту купівлі-продажу; стягнення з боржників суми за заявами кредиторів; справи про обвинувачення осіб, які незаконно носили зброю; справи про підробку документів для виїзду за кордон; справи про несплату податків; справи про обвинувачення у виступах проти поліції та інші [9].

Цивільні суди поповнювалися ще засудженими австро-угорським командуванням. Так, 24 серпня до Українського міністра судівництва надійшло звернення про рішення Вищого командування австро-угорських військ про відбування покарання українських громадян, засуджених австро-угорським польовим судом в українських цивільних в'язницях. На таке рішення австро-угорських військ Україна не мала ніяких заперечень [10]. Така була структура і організація роботи судових органів ЗУНР.

Усім судам потрібно було виготовити вивіски, таблиці та печатки українською мовою. На кожній вивісці, печатці посередині повинен був бути герб (тризуб). У м. Станіславові видавалась урядова газета "Республіка", у якій правоохоронні органи повинні були публікувати свої службові оголошення, окремі матеріали щодо їхньої роботи, повчальні статті для населення [11].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що у 1918-1919 роках у ЗУНР велика увага була спрямована на формування чіткої системи судових органів, їх комплектацію високоосвіченими і національносвідомими кадрами. У цей час було прийнято велику кількість доволі демократичних нормативно-правових актів, що регламентували діяльність судів, їх структуру, а також було досягнуто значних позитивних здобутків, які можуть бути використані при вирішенні сьогоденних проблем державотворення України.

Джерела:

1. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. – С. 178.

2. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Репринтне відтворення видання 1949 року. У 3-х т. – Т. 2. - Київ, 1995. - С. 533.
3. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Західноукраїнська Народна Республіка. - Коломия: Вид-во “Світ”, 1993. - С. 40; Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Вище вказана праця. – С. 181.
4. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К.: Т-во “Знання” України, 1993. – С. 124.
5. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Вище вказана праця. – С. 181.
6. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Вище вказана праця. - С. 42-43.
7. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Вище вказана праця. – С. 182; Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Вище вказана праця. - С. 42-43.
8. Державний архів Тернопільської області. - Ф.27. - Оп.1. - Спр.682, 685, 686, 687, 689, 864, 877.
9. ДАТО. - Ф. 27. - Оп. 1. - Спр. 1173-1175, 1196, 1222, 1303, 1304.
10. Ф. 2207. - Оп. 1. - Спр. 23. - Арк. 1.
11. Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Вище вказана праця. - С. 45.

РОЛЬ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ДОСЯГНЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Лосик Олеся Павлівна, юридичний факультет Тернопільського національного економічного університету

У ХХІ ст. світова спільнота вбачає своїм головним завданням подолання будь-яких форм нерівності: класової, гендерної, расової, етнічної, політичної, економічної та соціально-культурної. У різні історичні періоди роль української жінки в суспільстві була досить великою, проте вона ніколи не мала чітко визначеного статусу. За роки незалежності жіноче питання стало об’єктом особливої уваги. Підтвердженням цього стає активна роль, яку відіграють жіночі громадські організації в державотворчих процесах.[17.49] Однак про досягнення певної гендерної рівності в українському суспільстві говорити ще зарано, адже й досі чітко не визначені її місце та роль у системі суспільно-політичних відносин, у структурах влади, в економіці, науці, в політичних партіях. Порівняно незначним є представництво жінок на керівних посадах.

На початку 90-х рр. ХХ ст. гендерний рух розвивається в країнах СНД, зокрема в Росії, Білорусії та Україні розробляються різні аспекти аналізу інтелектуальної та соціальної діяльності жіноцтва (С.М.Айвазова, Є.В.Здровомислова, А.А.Кальманович, І.В.Кобринська, О.С.Козуля,

Г.М.Лактіонова, М.С.Левкович, А.І.Посадська, Л.П.Смоляр, В.В.Успенська, Е.С.Юрлова). [10.260]

Основна діяльність жіночих громадських організації на початку 90-х рр. ХХ ст. мала культурологічний та соціальний характер. З 1992 р. на території України діє Закон України “Про об’єднання громадян”, який відкриває широкі можливості для вияву творчої та суспільної ініціативи громадян та забезпечує рівні умови для діяльності їх об’єднань. З 1993 р. характерною ознакою становлення жіночого руху стало зміцнення міжорганізаційних зв’язків та об’єднання організацій у мережі, консорціуми з метою збільшення власних ресурсів, підвищення активності жінок у політичному житті, розширення контактів з міжнародною спільнотою, участі в грантових програмах для реалізації проектів гендерної спрямованості.[4.5]

Сьогодні в Україні нараховується понад 700 жіночих організацій, 34 з них мають статус міжнародних і всеукраїнських. Вони намагаються впливати на вдосконалення законодавства щодо поліпшення становища жінок та механізмів його застосування, намагаються знайти визнання як нова громадсько-політична сила, як суб’єкт соціального і політичного творення.

Жіночі організації можна поділити на чотири основних групи:

1. Традиційно жіночі організації;
2. Соціально-орієнтовані організації – найбільша за кількістю група;
3. Організації ділових жінок;
4. Феміністичні організації, до яких належать також центри гендерних досліджень.

Важливим компонентом процесів глобалізації у різних сферах суспільного життя є входження жіночих організацій до міжнародних структур. З проголошення незалежності України розпочався процес поновлення контактів з Міжнародною Радою Жінок (МРЖ). Жіночі організації України мають членство в Міжнародній Організації Сприяння Жінкам у Вищій Освіті.[11.15]

(Advancing Women in Higher Education), Міжнародному Альянсі жіночих організацій країн ННД, та КАРАТ коаліції - мережі жіночих неурядових організацій з 10 країн Центральної та Східної Європи. Жіночі організації України співпрацюють з організацією "Women, Law and Development intl." (США), з Американською Національною Асоціацією жінок в освіті (NAWE) та багатьма іншими. Діяльність жіночих організацій допомагає українському суспільству “включити у порядок денний” проблему забезпечення гендерної демократії в Україні.[19.20]

Свідома частина жіноцтва, яка зрозуміла несправедливість свого становища, почала створювати організації, комітети, ради, об’єднання, щоб захистити представниць своєї статі і активізувати діяльність жінок у

різних сферах суспільної діяльності. Зараз у світі налічується дуже багато таких організацій, зокрема , в Україні їх число на сьогодні перевищує сотню.

Найбільш активними є наступні організації.

Харківський центр жіночих досліджень(ХЦЖД) є експертною організацією і займається соціально-правовими дослідженнями статусу жінки в Україні, розробляє стратегії направлені на захист прав жінки, соціально-правові дослідження становища жінки в Україні, розвиток молодіжного жіночого лідерства в Україні, тощо.

На початку 90-х років Україна приєдналась до Міжнародної Конвенції "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. "

В Україні особливе місце в структурі жіночих об'єднань починають посідати центри гендерних досліджень. Їхнє завдання полягає в акумулюванні досвіду участі жінок нарівні та разом із чоловіками в різних сферах життя суспільства. Ці ж центри спеціалізуються на розробці науково обґрунтованих програм підвищення соціального статусу жінок.

Україна декілька років тому на ХХІХ сесії Генеральної асамблеї Міжнародної ради жінок у Гельсінкі поновила після 75-річної перерви своє членство в цій організації. Україна повернулася незалежною, маючи власну територію, прапор, гімн, мову. Національна рада жінок України народжувалася дуже важко. Понад два роки відбувалися періодичні узагальнюючі зустрічі ініціаторів її створення Марії Драч (Міжнародна громадська організація «Жіноча громада»), Атени Пашко («Союз Українок»), Марії Орлик («Спілка жінок України»), Ольги Кобець (Всеукраїнське жіноче товариство ім. Олени Теліги). 20 березня 1999 року відбувся Установчий з'їзд Національної ради жінок України.

Метою діяльності Національної ради є консолідація зусиль жіночих громадських організацій, спрямованих на поліпшення становища жінок у державі, підвищення їх ролі і соціального статусу в суспільстві, задоволення та захист спільних інтересів жіночих громадських організацій.

У Національній Раді Жінок є секції:«Жіноцтво у сучасній демоекономічній реальності України»; «Жінки та охорона здоров'я: проблеми та перспективи»; «Освіта і професійна підготовка жінок. Місце жінки в науці»; «Демократія та її перспективи в Україні»; «Торгівля жінками. Проблеми та реалії»; «Принципи духовності і етичних засад сучасної сім'ї». Також є постійні комітети: організаційний; «Статус жінки» (законодавство, дотримання конвенцій, права людини, міжнародні зв'язки та мир); «Постійний розвиток» (економіка, права споживача, жінки та зайнятість, жінки в містах та сільській місцевості); «Загальний добробут» (здоров'я, дозвілля, проживання, харчування); «Спілкування» (освіта, ЗМІ, мистецтво, література, музика); «Соціальні питання» (дитина

і сім'я, молодь, старіння, міграція). Як бачите, у нас дуже широкий спектр діяльності

Отож, жіночий рух в Україні є необхідним елементом розвитку громадянського суспільства, що зумовлює відповідний рівень представництва жінок в органах державної та місцевої влади. Тут переважно йдеться про вироблення ефективних механізмів подолання гендерної асиметрії в структурах державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно до цього мають бути визначені нові пріоритети реалізації кадрової політики держави. Жіночі організації в ХХІ столітті будуть і далі існувати, змінюватись. З часом та за обставинами мінятимуть свій характер та свою працю. І матимуть набагато більший вплив на формування політичних, культурних та економічних сфер.

Джерела:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. –141с.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 8 серпня 2005 року № 2866-IV.
3. Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року.
4. Пекінська декларація та Платформа Дій, одностайно прийняті на Четвертій світовій жіночій конференції (4-15 вересня 1995 року).
5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року" від 27 грудня 2006 року № 1834.
6. Указ Президента України "Про підвищення соціального статусу жінок в Україні" № 283 від 25 квітня 2001 року.
7. Указ Президента України "Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" № 1135/2005 від 26 липня 2005 року.
8. Рекомендації парламентських слухань "Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи". Схвалено Постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 року .
9. Ковалішина Н.П. Витоки, умови виникнення та етапи розвитку жіночого руху в Україні // Зб. наук. пр. УАДУ. – 2001. – Вип. 1. – С. 72-77.
10. Ковалішина Н.П. Жіночий рух України – важливий чинник розбудови громадянського суспільства // Вісн. УАДУ. – 2001. – № 2. – Ч. 2. – С. 260-268.
11. Євдокимов В. Ах, жінки... // Жінка. – 1997. – березень. – с.15
12. Головленко В. Право жінок в Україні: під кутом зору міжнародно правових стандартів // Право України - 1999 - №7 -с.38-41.

13. Іващенко О. Участь у політиці України // Слово і час - 1997 - №2 - с. 69.
14. Кузьменко - Гребінська С. Українська жінка через століття // Слово і час - 1997 - №2 - с 59-62.
15. Лакіза - Самук Н. Жіноче питання в контексті демократизації // Політика і час - 1994 - №17 - с.36-39.
16. Львівська газета, Вівторок, 07 лютого, 2006 року, № 22 (829), «Існує стереотип несприйняття жінки при владі».
17. Богачевська-Хомяк Марта. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939. - К., 1995.
18. <http://uvkr.com.ua/ua/visnyk/uvkr-2002/january2002/ukr-contury.html>
19. <http://www.commerciallaw.com.ua/eng/Outreach/Gender/>
20. newwoman.ru/misc.html.
21. women.library.kr.ua/index_u.html.

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Панчук Анатолій Вікторович

студент юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

У вітчизняній юридичній науковій літературі обговорення проблематики принципів права розпочалося паралельно із дослідженням самого права і продовжує тривати сьогодні. У процесі наукових досліджень принципів права, загострювався інтерес до цих наукових розробок, а інколи навпаки не вважалось за необхідне розглядати їх. Актуальність даного питання постає зараз у новому світлі та зумовлюється тим, що побудувати громадське суспільство і таку демократичну, правову, соціальну державу можливо за умови комплексного, системного реформування всіх сфер культурного життя, складовою частиною якого є правова реформа, яка повинна охоплювати більшість правових явищ [2, с. 34].

Стосовно поняття принципів права в регулюванні суспільних відносин необхідно зауважити, що принципи права – це об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Вони розчиняються в безлічі норм, пронизують усю правову матерію та слугують своєрідною системою координат, у рамках якої

розвивається право і виступають вектором, який визначає напрямок його розвитку [1, с.14].

Принципи права це керівні ідеї, які характеризують зміст права його сутність і призначення в суспільстві. З одного боку вони виражають закономірності права, а з іншого – це найбільш загальні норми, які діють у всій сфері правового регулювання і поширюються на всі суб'єкти.

Право, як будь-яке соціальне явище, що існує в суспільстві, має характерні для нього принципи, на основі яких воно побудоване, діє і розвивається, і за допомогою яких можна розкрити його сутність і призначення. З огляду на існуючі сьогодні дослідження, залишилась значна ділянка для аналізу поняття принципів права, обґрунтування їх ознак, класифікації, розкриття особливості їхнього застосування та розвитку.

Принципи права – це об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку [2, с.34].

Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Тому принципи права можна назвати стрижнем правової матерії [6, с. 112].

Отже, з'ясування сутності принципів та їхню регулятивну дію в праві є важливим методологічним завданням юриспруденції. Чим і визначається актуальність цієї наукової розвідки. Ця важлива проблема правознавства досліджувалася у працях таких вчених юристів як М. Козюбри, А. Колодія, В. Копейчикова, В. Котюка, М. Кравчука, Ю. Оборотова, П. Рабіновича та ін.[3, 4, 11, 7, 8].

Усі принципи права можна поділити на: загальносоціальні, спеціально-соціальні (юридичні).

Загальносоціальні принципи права: економічні; соціальні; політичні; ідеологічні, морально-духовні та ін.

Спеціально-соціальні (юридичні) принципи права: загальні — своєрідна система координат, у рамках якої розвивається національна правова система, і одночасно вектор, що визначає напрямок розвитку цієї правової системи. Вони належать до всіх галузей права. По – перше, властиві конкретній галузі права (наприклад, принцип рівності сторін у майнових відносинах – у цивільному праві; рівності держав, поважання державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи держави та ін. – у міжнародному публічному праві. По-друге, своєрідна система, у рамках

якої розвиваються кілька відповідних галузей права, і одночасно напрямок розвитку цих галузей. Вони характерні кільком спорідненим галузям права (наприклад, принципи гласності та змагальності сторін судового розгляду – в кримінально-процесуальному та цивільному процесуальному праві; принципи недоторканності власності, свободи економічної діяльності, свободи укладати договір, необхідності конкуренції та заборони монополізації – у підприємницькому та банківському праві) [5, с.15].

Принципи права мають історичний характер. Вони є плодом багатовікового розвитку людства, результатом осмислення закономірностей розвитку суспільства в цілому, втілення їхніх демократичної та гуманістичної традицій.

Призначення принципів права: здійснювати узагальнене закріплення засад суспільного ладу; забезпечувати однотипне формулювання норм права; забезпечувати їх вплив на суспільні відносини шляхом правового регулювання та інших видів правового впливу.

Незважаючи на багатоманітність типів (сімей) правових систем світу (романо-германська, англо-американська, змішана, релігійно-традиційна) та різний їх підхід до проблеми принципів права (в одних склалося поняття «загальних принципів права», у інших – ні), усі вони в демократичних суспільствах спираються на загальну основу принципів права. Принципи права згодом набули універсального значення, оформилися в галузі основних прав людини, одержали закріплення на міжнародному рівні. Так, у Договорі про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) загальні принципи, характерні для права держав — членів Співтовариства, розглядаються як складова частина права ЄЕС, а їх порушення — як підстава для скасування в судовому порядку актів Співтовариства. Сьогодні принципи права є актуальними насамперед у зв'язку із завданням забезпечення прав людини.

Дати вичерпний перелік загальних принципів права важко, тому що вони не мають достатньої чіткості та стабільної загальнолюдської цінності [9 с.88].

Із принципів права можна виділити ще – загальні принципи права які в свою чергу поділяються: *принцип свободи*, що означає – право виступає як міра політичної, економічної, ідеологічної свободи. Принцип свободи реалізується через надання свободи вибору суспільного ладу та форми правління, забезпечення захисту прав людини та задоволення основних потреб її життя, формування органів державної влади шляхом народного волевиявлення, створення умов для утвердження в суспільстві норм гуманістичної моралі, користування різними соціальними послугами держави та приватних осіб та ін.; *принцип справедливості*, що означає –

право виступає як міра справедливості, як морально-правова домірність вкладеного та отриманого в усіх сферах життєдіяльності людини та їхнього правового забезпечення. Принцип справедливості містить у собі вимогу відповідності між практичною роллю різних індивідів (соціальних груп) у житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між їхніми правами та обов'язками, злочином і покаранням, заслугами людей та їхнім суспільним визнанням. Принцип справедливості є важливим при вирішенні конкретних юридичних справ (зокрема, при визначенні міри кримінального покарання). Він конкретизується у принципі рівності; *принцип рівності* означає рівність усіх перед законом, рівність прав та обов'язків, незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівну відповідальність перед законом, рівний захист у суді. Важливими складовими елементами принципу рівності є: єдність (взаємозв'язок) прав і обов'язків, тому що реальність будь-якого права може бути лише за наявності відповідного йому юридичного обов'язку (зокрема, право громадянина на судовий захист реалізується через обов'язок судів здійснювати такий захист); *принцип гуманізму*, тобто людинолюбства, розкриває одну з найважливіших ціннісних характеристик права, домінування у формуванні та функціонуванні правової системи природних не відчужуваних прав людини. Це — право на життя, здоров'я, особисту свободу та безпеку, право на охорону своєї честі та репутації, недоторканність особи та ін., створення всіх умов, необхідних для нормального існування та розвитку особи; *принцип демократизму* знаходить свій прояв у тому, що право та законодавство виражають волю народу, волю всіх і кожного, формуються через форми народовладдя: безпосередню та представницьку демократію; *принцип законності*, який виражається у вимогах: дотримання якості нормативно-правових актів, несуперечності їх один одному (між ними має бути ієрархічна субординація залежно від юридичної сили), суворого додержання та виконання юридичних норм, правових приписів усіма суб'єктами – громадянами, їх громадськими та некомерційними організаціями, посадовими особами, державними органами. Передбачає також недопустимість зловживання суб'єктивним правом, невідворотної відповідальності за вину громадян і посадових осіб.

Серед основних принципів права деякі вчені називають правові презумпції та аксіоми.

Підсумовуючи, доречно підкреслити – принципи права виконують вагомую роль у регулятивному впливі права на суспільні відносини. Ці принципи слугують загальними орієнтирами у правотворчості та правозастосуванні [11, с.36]. Вони є важливою складовою правової матерії і виступають її фундаментом. Тому науковий ґрунтовний аналіз основних

закономірностей функціонування правових принципів є центральним завданням науковців і потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Ковальський В., Ларін М. Право – це добро та правда// Юридичний вісник України – 2000. – 6-12 квітня. - №14.
2. Кондратьєв Р., Гернего О. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин// Право України. – 2000. – №12.
3. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів. - К.: Вентурі, 1996.- 208с.
4. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. - 3-є вид., змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. –247с.
5. Литвиненко А. Право та культура: теорія і практика// Право України. – 1997. – №6
6. Неновски Нено. Право и ценности. – М., 1987.
7. Оборотов Ю.М. Теорія держави і права (прагматичний курс). – Одеса: Юридична література, 2004. – 184с
8. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. - К., 1994.- 236с.
9. Радько Т. Н. Толстик В. А.Функции права. – Н. Новгород, 1995.
10. Ульяновська О.Правові фікції та правові презумції: єдність та відмінність//Право України. – 2005. – №6.
11. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч.посіб. для студ. вищ. навч. зак./ Авт. – упоряд. Кравчук М.В. –К.: Атіка, 2003. – 289 с.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІДРОДЖЕННЯ КОЗАЦТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (КВІТЕНЬ – ЛИСТОПАД 1918 РОКУ)

Паньків Євген Васильович

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Малініна Ю.Р.

юридичний факультет Тернопільського національного економічного університету

Актуальність теми полягає в тому, що нині в Україні утверджується система самодіяльних об'єднань громадян з метою відродження козацьких

традицій (з урахуванням реалій сьогодення) як фундаменту розбудови незалежної Української держави.

Стан наукової розробки проблеми та її джерельна база. Проблема козацтва розроблялася В. Антоновичем, М. Грушевським, Д.Яворницьким, С. Котом та ін.[1], але подається вона в загальноісторичному плані. В історико-правовому аспекті це питання окремо вирізняє у словниково-довідниковому виданні відомий український правознавець О. Мироненко [2]. Торкається цього питання О. Копиленко і М.Копиленко [3]. Джерелами вивчення означеної теми є Грамота, Універсал Гетьмана, Закон про відродження козацтва та ін.

Метою та завданням дослідження є: характеристика гетьманського режиму; висвітлення законодавчих основ відродження козацтва, його структуру; формулювання висновків і пропозицій.

29 квітня 1918 р. в Києві відбувся Конгрес хліборобів, на якому були представлені селяни, поміщики, представники банківського капіталу. За найкращу форму влади конгресмени визнали гетьманат. В українській історії налічується близько 100 осіб, які з більшим чи меншим правом іменувалися гетьманами. Конгрес проголосив гетьманом Української Держави П.Скоропадського. В ніч з 29 на 30 квітня 1918 р. в результаті майже безкровного державного перевороту місце УНР доби Української Центральної Ради заступила Українська Гетьманська Держава. П. Скоропадський 29 квітня у “Грамоті до всього українського народу” оголосив “себе Гетьманом всієї України” [4, 62].

Окремі дослідники роблять висновки, що відбулося повернення до монархії. Автор підтримує оцінку форми правління за П. Скоропадського як “перехідну до президентської республіки”, дану відомим істориком-правознавцем П.Музиченком [5, 349]. До речі, у заяві Ради міністрів Української Держави 10 травня 1918 р. зазначено: “Гетьман не думає стати самодержцем” [6, 94]. Однією з провідних ідей ідеологів Гетьманщини було повернення в Україну кращих стародавніх традицій і козацтва. Слово “козак”, з’явившись у пратюрській мові XIII ст., набуло значення особисто вільної, мужньої та хороброї людини, незалежної від офіційної влади, захисника України та православної віри. Перші документальні згадки про українських козаків належать до кінця XV ст. Утвердження козацтва як суспільного стану завершилося в ході Визвольної війни українського народу середини XVII ст. Вплив козацьких традицій відбився в українських визвольних змаганнях 1917-1920 рр. [7, 216, 218] Уособленням цієї традиції була фігура самого гетьмана: П. Скоропадський походив із знатного козацького роду, який на початку XVIII ст. дав гетьмана І.Скоропадського (1708-1722 роки). Кілька міністрів першого кабінету міністрів були вихідцями із старих козацьких родів. Правда, 10 із 15 міністрів у кабінеті міністрів Ф.Лизогуба

дотримувалися російської орієнтації, були членами російських партій [8, 127-128].

У “Законах про тимчасовий державний устрій України”, підписаному гетьманом 29 квітня 1918 р., все населення Української Держави поділялося на козаків і громадян, тобто на козаків і некозаків. У Законах виділено 12 пунктів про права і обов’язки козаків і громадян [9, 64]. Та лише 16 жовтня гетьман оприлюднив Універсал до українського народу про відновлення козацтва та відповідний закон про відродження козацтва у всіх місцях його історичного існування. Вступ до козацьких громад відбувався на ґрунті добровільності, “опертий на праві” [10, 84]. Цитовані слова належать П.Скоропадському. Але відомий дослідник історії українського війська Б.Гнатевич зазначає, що у відродженні козаччини “гетьман... вирізнявав особливо заможних селян, а не громадян усяких станів за вийняткові заслуги для держави...” [11, 430]. Такий висновок автора є справедливий.

В основу військових рангів була покладена козацька ієрархія. У межах повіту організовувався полк на чолі з полковим отаманом. Полки поділялися на сотні на чолі з сотенними, разом у губернії об’єднувалися у кіш. Кошові отамани безпосередньо підпорядковувалися гетьману. Останній очолював Велику козачу раду. До неї входили президія, призначена гетьманом; додаткові члени, обрані президією, але затверджені тим же гетьманом; члени, обрані кошами і теж затверджені гетьманом; і почесні члени, обрані Великою козачою радою і знову таки затверджені гетьманом. На місцях при сотенних, полкових і кошових отаманах діяли Козачі ради під їх головуванням. Через два тижні після оприлюднення гетьманського Універсалу до українського народу козацькі лави налічували майже 50 тис. козацьких родин [2, 411, 412]. Саме у місцях відродження козачих громад, козачих сотень, полків і кошів замайоріли синьо-жовті прапори Української держави з тризубом Рюриковичів. Кошовими отаманами були поіменовані такі старшини: київського коша полковник Глібовський, полтавського – полковник Козинець, чернігівського – генерал Нагорський, волинського – полковник Борковський, слобідського – полковник І. Омелянович-Павленко, запорізького – генерал М.Омелянович-Павленко, новозапорізького – полковник Гоголь-Яновський, подільського – генерал Сокира-Яхонтов [11, 430].

Сім з половиною місяців гетьманської державності були періодом відносного соціального і громадського спокою. Проте вже в середині травня 1918 р. був створений опозиційний гетьманській владі Український національно-державний союз (пізніше перетворений в Український національний союз). 14 грудня 1918 р. після вступу військ Директорії УНР

до Києва гетьман підписав зречення від влади на користь уряду, який передав її Директорії.

Короткі висновки можуть бути такими:

1. Гетьман П.Скоропадський та його патріотичне оточення вважали, що козащина уособлює цвіт української нації і повинна стати головною силою у втіленні української національної ідеї у життя. Українському народу близьким був спомин про козацьку державу і своїх гетьманів. Це народне волевиявлення відбилося в законодавчих актах.

2. Гетьман П.Скоропадський не був українським самостійником. Ним він став пізніше, на еміграції, під впливом головного ідеолога гетьманського руху В.Липинського.

3. Кістяк гетьманського державного апарату становили старорежимні чиновники й офіцери. Для них гетьманський режим з його козацьким характером був фарсом.

Вивчення проблеми спонукає висловити посильні пропозиції:

а). З метою глибшого ознайомлення студентства з правовими основами відродження козацтва в Українській Державі доповнити хрестоматію з історії держави і права гетьманським Універсалом від 16 жовтня 1918 р. та відповідним законом про відродження козацтва, внести це питання в індивідуальне науково-дослідне завдання.

б). Назвати в містах вулиці, де їх ще немає, Д.Дорошенка – міністра закордонних справ у гетьманському уряді, визначного історика; М.Василенка – міністра освіти, відомого історика, правника, академіка.

Література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.; Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. VII-XX. – К., 1995-1998.; Яворницький І. Історія запорізьких козаків. – Т. I-III. – Львів, 1990 – 1991; Кот С. Слава українського козацтва. – Мельбурн., К., 1991.
2. Мироненко О. Спроби відродження козацтва в Українській Державі // Українське державотворення. Невитребуваний потенціал. Словник-довідник. – К., 1997.
3. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України 1917-1920. – К., 1997.
4. Грамота до всього українського народу (29 квітня) // Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х томах. За ред. В.Д. Гончаренка. Вид. друге, переробл. і доп. – К., 2000. – Т.2.
5. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посібник. – К., 1999.
6. Дорошенко Д. Історія України 1920-1923. Ч. II. – Варшава, 1932.
7. Українське козацтво. Мала енциклопедія. – К., Запоріжжя. – 2002.

8. Грицак Я. Нарис з історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.: Навч. посібник. – К., 2002.
9. Закони про тимчасовий державний устрій України (квітень 1918 р.) // Хрестоматія з історії держави і права України. - Т.2.
10. Скоропадський П. Спомини. – К., 1992.
11. Історія українського війська. – Львів, 1936.

ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ВІД НЕПРАВОМІРНИХ ВТРУЧАНЬ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НЕТОЧНОСТІ, ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Петрицин Наталія Тарасівна

юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка

Закріплення в Конституції України демократичного напрямку розвитку політичної системи й проголошення України правовою державою передбачає, що українська спільнота стоїть сьогодні на межі перетворення на громадянське суспільство, однією з важливих рис якого є загальна повага до приватного життя людини. Однак її рівень в сучасному українському суспільстві є недостатній, про що свідчать численні неправомірні втручання у сферу особистого життя, одним із яких є “розголошення лікарської таємниці”.

Чимало науковців стверджують, що одним з ефективних засобів підвищення поваги до приватності є правова охорона особистого життя людини від неправомірних втручань. Відповідні правові норми, виконуючи свою ідеологічну функцію, виховують у людей цінунання свого особистого життя та повагу й невтручання в особисте життя інших. Особливу роль в правовій охороні особистого життя людини відіграють новели ЦК України від 16 січня 2003 р., в яких знайшли своє закріплення особисті немайнові права фізичних осіб, спрямовані на охорону особистого життя. Зважаючи на такі зміни цих норм та недостатність практики їх застосування, постає необхідність їх науково-теоретичної розробки.

Визначивши цілу низку вищих соціальних прав, законодавець умовчав питання диференціації їх між собою. На нашу думку, все ж таки доцільно було б визнати на законодавчому рівні, що серед усієї низки існуючих рівновеликих немайнових благ саме життя людини є тією основоположною складовою, яка стоїть на вершині усіх суспільних пріоритетів. І саме життя людини повинно займати визначальне

становище серед інших соціальних цінностей. Адже за відсутності життя людини всі інші блага та відповідні права, що виникають стосовно них, втрачають сенс. Незважаючи на ту роль та місце, яку законодавець відводить життю людини, ще одним упущенням, вважаю, є відсутність офіційного тлумачення життя як особистого немайнового блага [5, 45]. Розглядаючи це питання, слід відзначити, що залежно від сфери термінологічного вживання категорія “життя” наділяється різноманітним змістом. Так, з точки зору філософії, під “життям” розуміють спосіб буття, що наділений внутрішньою активністю суперечностей, або ж цілісність реальності буття, що збагнена інтуїтивно. На наш погляд, близькими до істини є науковці, які стверджують, що життя за своєю сутністю є поняття складене і включає в себе два основні аспекти: біологічне існування людини та її соціальний розвиток як розумної істоти у часі та просторі [6, 56-58]. І тому під поняттям “життя” слід розуміти природне існування та соціальне функціонування людського організму як єдиного цілого.

Загальновизнаною є позиція відомих вчених, що право на особисте життя повинно підлягати окремому науковому дослідженню. Так, безперечно, воно займає чи не центральне місце у теорії суб’єктивних прав. Вважаємо, що його зміст складають такі правомочності:

- 1) Мати особисте життя;
- 2) Визначати своє особисте життя й рівень доступу до нього;
- 3) Вимагати від інших осіб невторчання у цю сферу.

Проблеми правової охорони особистого життя не є новою для юридичної науки, однак її ґрунтовні дослідження проводилися ще за радянських часів і сьогодні їх результати дещо втратили свою актуальність та значення. У сучасних умовах наукові дослідження розкривають цю проблему значно інакше. Саме тому, в цьому дослідженні ми спробуємо проаналізувати такі нові інститути приватного життя особи як:

- 1) Таємницю приватного життя людини.
- 2) Лікарську таємницю.
- 3) Медичну.
- 4) Деякі інші.

Ми вважаємо, що в сучасній науковій літературі відсутні роботи, в яких ґрунтовно і комплексно висвітлювалися б проблеми цивільно-правового регулювання особистих немайнових відносин, що склалися з приводу приватного життя індивідуума. Наведені вище обставини обумовили вибір теми мого дослідження та свідчать про її актуальність.

Методологічною основою даної роботи стали праці науковців радянського і сучасного періодів: С.С. Алексєєва, І.А. Бірюкова, В.С. Гопанчука, О.В. Дзери, Н. Д. Єгорова, П.М. Рабіновича, З.В. Ромовської та деяких інших.

Конституція України гарантує людині додержання таємниці інформації, тобто відомостей про життя людини, її здоров'я, які становлять об'єкт професійної медичної таємниці [1, ст. 32].

Проголошення зазначених прав у конституції України означає, що держава відносить їх до числа основних, найбільш важливих, котрі становлять основу правового статусу людини, і покладає на себе обов'язок забезпечити їх охорону.

Досягнутий рівень медицини висуває нові, підвищені вимоги до додержання медичними працівниками своїх професійних обов'язків, беззаперечного слідування лікарському обов'язку. Сьогодні встановлюються якісно нові стосунки між лікарем та пацієнтом. Такі стосунки – поняття двостороннє. Обов'язки лікаря – суть права хворого [2, с. 55]. Лікар повинен бути для своїх пацієнтів і довіреною особою, і порадиником, і охоронцем їх таємниць.

Хвороба будь-якої людини пов'язана з порушенням функцій її організму, працездатності, здатна заподіяти людині не тільки фізичні, а й психічні травми. Тому стосунки між пацієнтом і лікарем мають будуватися на довірчих засадах; хворий, як правило, від медичного працівника нічого не приховує, оскільки чим точніше він розповість про свою хворобу, тим краще й успішно буде протікати процес його лікування. Крім того, частовилікувати деякі захворювання можна тільки за умови розкриття таких обставин, що становлять особисту таємницю. Встановлення щирих стосунків між медичним працівником і хворим стане неможливим, якщо хворий не буде впевнений у тому, що інтимні подробиці його життя і здоров'я не буде збережено у таємниці. Тому обов'язком медичного працівника є збереження в таємниці таких відомостей.

Цікаво з цього приводу зауважити, що Н. В. Коробцова у своїй монографії “ Цивільно-правова охорона таємниць в Україні “ пропонує вживати термін “ медична таємниця “, оскільки на її думку, перелік осіб, на яких покладається обов'язок не розголошувати інформацію даного характеру, складають відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я “ всі медичні працівники”, а не тільки лікарський персонал. На мою думку, заслуговує на увагу сумлінний підхід автора підійти до проблеми, але ж все-таки прослідковано лише один бік даної проблеми.

Так, погоджуюся, що вказана норма статті Основ законодавства про охорону здоров'я вказує на конкретне коло суб'єктів незаконного розголошення таємниці даного характеру, але формулювання терміну “ лікарська таємниця “ зводиться до того, що беремо до уваги похідне

(дериватив)², тобто – “не хто, а що робить”. Адже всі медичну працівники, як зазначалося автором, спрямовують свої зусилля на досягнення однієї мети в процесі здійснення лише одного виду діяльності – *лікарування*. Тобто, як бачимо, існує два взаємопов’язані та обґрунтовані підходи на шляху до вирішення досліджуваної проблеми, а саме:

- 1) пасивний (суб’єктний, тобто вказує на те “хто робить”) та
- 2) активний підхід (відображає той вид діяльності, в процесі якого спрямовуються зусилля всіх медичних працівників для видужання хворого).

Я б хотіла запропонувати дещо інший підхід для розв’язання поставленої проблеми, а саме такий, який би враховував всі запропоновані та належно обґрунтовані позиції науковців, які займаються чи займалися дослідженням зазначеного питання. Таким чином, пропонуємо два варіанти врегулювання цієї термінологічної неточності та спроби вирішити проблему.

1) Я вважаю, що суперечка зводиться до логічної помилки “Якщо А, то не В, якщо В, то не А” Так, адже, сперечаємося про формулювання термінології до двох схожих, суміжних за своєю юридичною природою, але ж абсолютно різних понять. Саме тому пропонуємо чітко розмежовувати, що до складу “професійної лікарської таємниці” належать відомості подвійного характеру :

А) лікарська таємниця (інформація про хворого, яку медичний працівник не повинен нікому коли-небудь розголошувати);

В) медична таємниця (відомості про пацієнта, які медичний працівник не повинен повідомляти йому в його ж інтересах).

2) Так, адже, як бачимо, моя пропозиція зводиться до того, що не можна позначати родове поняття “відомості подвійного характеру” терміном “лікарська таємниця”, в структуру якого вже входить інформація із ідентичною назвою, але становить лише частину його. На мою думку, таким чином, не підмінюючи одним терміном різні поняття, ми не лише уникнемо філологічної помилки, але також спробуємо вирішити чимало різноманітних проблем на практиці в процесі надання медичними працівниками відповідної допомоги.

3) На перший погляд може виникнути запитання : “А чому саме автор пропонує назвати родове поняття терміном” професійна лікарська таємниця”. Я б хотіла підтвердити цю тезу, сформульовану вище у цьому дослідженні, наступними аргументами:

--- дана інформація належить до виду професійних таємниць

² Із словника іншомовних слів.

--- в процесі мого аналізу вказаної термінологічної неточності

вже було обґрунтовано позицію, що збереження цієї таємниці вчиняються в процесі одного виду діяльності – лікарювання. Саме тому, з наведеного випливає, що автором враховано два критерії – професію (медичний працівник), тобто хто надає допомогу, та інший – діяльність, в процесі якого її здійснюють.

Лікарська таємниця має свою історію, яка налічує більше двох тисячоліть. У дореволюційній Росії безпосередньо про збереження цього виду таємниці говорилося лише в так званій “ факультетській обіцянці”, яка давалася при одержанні лікарського диплома молодими фахівцями: “Допомагаючи стражденним, свято берегти сімейні таємниці і не вживати у зло наданої довіри” [3, с.56-58]. Дана обіцянка не була повною і викликала ряд медичних і юридичних дискусій. Так, відомий російський юрист А. Ф. Коні в цьому аспекті писав: “У факультетській присязі говориться про довірену сімейну таємницю. А як що до лікаря йде самотня людина? А якщо таємниця не буде довірена, але відкрита лікарем?” [4, с. 55].

Існують різні погляди на необхідність збереження в таємниці відомостей, що становлять “ професійну лікарську таємницю”. Так, М. А. Семашко вимагав виключення даного виду таємниці з діяльності лікарів. Професор Ф. А. Вольтер виступав на захист лікарської таємниці, відзначаючи, що “всякий лікар із тривалим стажем медичної роботи міг би з особистого досвіду значно доповнити перелік тих випадків, у яких відсутність упевненості в мовчазності лікаря могла б з’явитися перешкодою для своєчасного звернення до лікаря, а іноді й для успішного лікування” [5, с. 67-78]. Таких же поглядів додержувався і Т. Д. Ейнштейн, який стверджував, що “не можна повністю викреслити лікарську таємницю з того звичайного правила, що вона відіграє роль дуже могутнього регулятора взаємостосунків лікарів з населенням” [2, с. 65].

Протягом століть медици всіх країн додержуються лікарської таємниці. Це пояснюється тим, що її розголошення може призвести до несприятливих наслідків для хворого і перешкодити лікуванню. Гіппократ у своїй клятві говорив: “Щоб при лікуванні – а також і без лікування – я не побачив, як і не почув відносно життя людського із того, що не слід коли-небудь, розголошувати, я умовчу про те, вважаючи подібні речі таємницею” [2, с. 17-19]. Нагадування в клятві Гіппократа про професійну лікарську таємницю не випадкове, оскільки успіх лікування будь-якої хвороби залежить насамперед від того, чи будуть встановлені довірчі стосунки між пацієнтом і лікарем чи ні.

Не можна, однак, змішувати поняття “професійна лікарська таємниця” і “гласність медичної науки і практики” [6, с. 167]. У медицині

застосовуються різні методи діагностики, лікування, нові види лікарських препаратів. Так, медицина має як успіхи, так і поразки, що повинні одержувати розголос. Проте, при цьому таємниця пацієнта не порушується, бо такі відомості повідомляються без вказівки відповідних прізвищ осіб, якщо вони не дали на це своєї згоди. Таким чином, гласність медичної науки і практики аж ніяк не сприяє розкриттю, розголошенню відомостей, що становлять професійну таємницю вказаного вище характеру.

Таким чином, можемо зробити висновок, що на сьогодні важливим є чітке та послідовне визначення, розуміння понять, головним чином, що стосується проблемних питань медичного права, особливо правового регулювання відомостей, що становлять “професійну лікарську таємницю”.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Гіппократ. Вибрані книги. – М., -- 1936.
3. Крилов И.Ф. Врач и закон. Л., -- 1972.
4. Глушков В. А. Відповідальність за злочини у сфері охорони здоров'я. – К., -- 1987.
5. Коробцова Н. В. Цивільно-правова охорона таємниць в Україні. –М., -- 1998.
6. Філософсько-правовий словник. –К., -- 2005.

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК ЯКІСНИЙ МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Подковенко Тетяна Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Необхідність оптимізації процесу реформування системи законодавства України, спрямованого на забезпечення реалізації проголошених принципів правової держави, де людина, її права та свободи є найвищою соціальною цінністю є очевидною. Інтенсивний розвиток сучасних суспільних відносин відповідно вимагає якісного їх правового регулювання. Тому постає потреба забезпечення ефективності правового регулювання існуючих суспільних відносин, передбачення їх подальшого розвитку.

Таким чином, на сьогодні актуальним і важливим є дослідження як самого феномену “системи законодавства”, так і питання забезпечення

дієвості та ефективності системи національного законодавства, яке б відповідало назрілим суспільним потребам.

За роки незалежності України вітчизняні вчені неодноразово зверталися до окремих питань теоретичного осмислення закономірностей функціонування системи законодавства України та шляхів та напрямів її вдосконалення. Суттєвий доробок у розвиток цієї проблеми внесли С. Бобровник, О. Богінич, М. Козюбра, А. Колодій, В. Котюк, В. Копейчиков, М. Кравчук, Н. Оніщенко, В. Опришко, П. Рабінович, М. Цвік, О. Шевченко, Ю. Шемшученко та інші.

Сучасна ситуація в розбудові України має непростий характер. Країна переживає сьогодні перехідний період і виробила поки що не досить повний законодавчий масив. Навіть за умови наявності насиченої законодавчої бази важливим аргументом є саме ефективність правового регулювання існуючих суспільних відносин. Тобто важливого значення набуває дійсна реалізація правових приписів. Тому на перший план виходить не кількість нормативно-правових актів, а їх можливість реально врегулювати ту чи іншу конкретну ситуацію.

Тому і вдосконалення чинного законодавства має бути постійним процесом, спрямованим на вдосконалення, поліпшення та оптимізацію правового регулювання існуючих суспільних відносин.

Загалом, можна виокремити такі тенденції вдосконалення і розвитку системи законодавства: по-перше, це необхідність забезпечення верховенства правового закону у всіх сферах життя суспільства, його стабільності та інтенсифікації; по-друге, спеціалізація законодавства з його різноманітними формами прояву: диференціація, конкретизація, деталізація; по-третє, правова уніфікація і супутні їй процеси – інтеграція, генералізація, універсалізація, видання комплексних нормативних актів. Як зазначає Г. Шмельова, концепція розвитку законодавства України має передбачати створення такої системи законодавства, яка б відповідала сучасним потребам розвитку суспільства і характеризувалася такими показниками як узгодженість, точність, визначеність, стабільність, динамізм, оглядовість тощо. Майбутнє законодавство України має бути досконалим і за змістом і за формою. Умовою створення досконалої системи законодавства є пізнання об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, які потребують правового регулювання. Основним засобом формування і вдосконалення системи національного законодавства як цілісної системи є насамперед законодавча діяльність, яка паралельно із систематизацією забезпечить злагодженість та дієвість законодавства. Що в свою чергу відобразиться на якості правового регулювання суспільних відносин. І тому роль законодавця полягає у творенні норм права, виходячи із реально існуючих суспільних відносин при цьому передбачаючи та враховуючи обов'язково їх подальший

поступовий розвиток. М.І. Козюбра зазначає, що юридичні норми, які недооцінюють, а то й просто ігнорують реальні умови життя, не витримують випробування життям. Юридичні норми не можуть виходити за рамки тих соціальних умов, які склалися на конкретному етапі існуючого суспільного ладу. Тобто норми права повинні повністю задовольняти об'єктивно виправдані інтереси суб'єктів. А це у свою чергу сприятиме уникненню протиріч, пов'язаних з конкретним суспільним відношенням і буде максимально наближеним до реалій та потреб життя. В іншому випадку, які б не були ідеальні норми, якщо вони не відповідають рівню розвитку даного суспільства, то вони приречені. Таке право є мертвим. Тому і вдосконалення системи законодавства по суті являє собою процес, що має на меті забезпечення постійної відповідності її елементів, починаючи від початкового – нормативного припису, реально існуючим суспільним відносинам.

Все це породжує потребу суттєвої активізації заходів щодо приведення законодавства у відповідність до Конституції України, забезпечення його стабільності та дієвості. Світовий досвід переконливо свідчить, що країни в яких створенні громадянське суспільство і правова держава або розвиток яких здійснюється в такому напрямку і пов'язаний з послідовним вирішенням відповідних завдань, постійно приділяють велику увагу підтримці системи чинного законодавства в належному стані.

Актуальним залишається процес гармонізації національного законодавства з міжнародним правом і є у певній мірі програмою подальшого розвитку системи законодавства України. Сьогодні міжнародне право набуло значного впливу на розвиток національного законодавства. Цей вплив посилюється конституційним визнанням пріоритету норм міжнародного права. Однак це не повинно бути “сліпим” запозиченням та перенесенням зарубіжних концепцій і норм на вітчизняне законодавство. Такий процес потребує врахування особливостей та специфіки законодавчої діяльності, наукового підходу до розв'язання актуальних проблем правового регулювання.

Таким чином, система законодавства – лише до певної міри результат специфічної діяльності суб'єкта нормотворення; за великим рахунком це своєрідна інтегрована характеристика політичного стану суспільства, яке набуло необхідної усталеності, стабільності, визначеності і здатне забезпечити певний нормативний порядок. Система законодавства не утворюється тільки швидким продукуванням нормативних актів (часто – декларативних). Утворення системи законодавства практично тотожне ствердженню реальної, ефективної державності. Реформування чинного законодавства повинно бути професійним та змістовним, спрямованим на створення та забезпечення ефективного механізму правового регулювання

усіх сторін суспільного життя. Лише такий підхід забезпечить формування права як найвищої культурної цінності суспільства. А законодавство буде тим єдиним, дієвим та уніфікованим регулятором існуючих суспільних відносин, що у свою чергу забезпечить дійсну реалізацію проголошених принципів правової держави та громадянського суспільства.

Література:

1. Козюбра М.І. Прискорення соціально-економічного розвитку і теоретичні проблеми вдосконалення правового регулювання // Радянське право. – 1987.- №1. – С.8.
2. Лисенкова О. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика. Кандидатська дисертація – К., 2001. – 228 с.
3. Шмельова Г. Юридичні засоби удосконалення змісту і форми законодавства. Концепції розвитку законодавства України. Матеріали науково-практичної конференції. К. – 1996. – 508 с.

ЗАКОН ПРО ЗАКОН – НЕОБХІДНІСТЬ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЦІЛОМУ

Стахира Людмила Михайлівна

викладач кафедри правового регулювання економіки та правознавства юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

На сьогоднішній день доволі часто доводиться спостерігати недосконалість конституційного і регламентного регулювання законодавчої діяльності, підтверджуючим свідченням чого є низька якість окремих законодавчих актів, порушення встановлених вимог прийняття нових нормативно-правових актів, труднощі в застосуванні законів як суб'єктами правозастосування так і правореалізації. Необхідним є закріплення на законодавчому рівні в одному акті шляхом прийняття Закону „Про закони і законодавчу діяльність” такого механізму, якому би вдалось врегулювати вище перелічені недоліки правового регулювання. Все це і зумовлює актуальність теми дослідження.

Метою даної роботи є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу необхідності прийняття єдиного законодавчого акту, який би обґрунтував місце та посилив значення закону в системі нормативно-правових актів, упорядкував і підвищив якість, стабільність як законів так і законодавчої діяльності в цілому.

Різним аспектам цієї проблематики присвячували свої дослідження такі вітчизняні вчені як Скрипник С., Багачева О., Стрижко Л., Ющик О. та інші.

Про необхідність прийняття так званого закону про закон неодноразово зазначалося в правовій літературі. Питання його розробки та ухвалення набуло в Україні практичного значення завдяки діяльності групи провідних вчених утвореного в жовтні 1994 року Інституту законодавства Верховної Ради України. У грудні 1996 року проект Закону „Про закони і законодавчу діяльність” внесено як законодавчу ініціативу народного депутата В.Костицького на розгляд парламенту. Його було ухвалено 14 вересня 2000 року, однак Президент України, скориставшись своїм правом вето, повернув його для повторного розгляду, запропонувавши скасувати цей закон і підготувати з врахуванням висловлених зауважень до розгляду Верховної Ради України проект єдиного кодифікованого закону про закони та інші нормативно-правові акти, в якому комплексно врегулювати всі питання нормотворчої діяльності. Розглянувши згаданий закон повторно в грудні 2000 року, парламент ухвалив його «в новій редакції», частково врахувавши пропозиції глави держави. Проте й на цей варіант Президент України наклав вето. Удруге повторний розгляд закону відбувся 11 липня 2001 року, знову Верховна Рада, частково врахувавши пропозиції глави держави, прийняла його «в новій редакції». Але Президент України 15 серпня 2001 року вчергове повертає закон для повторного розгляду, пропонуючи відхилити його, однак уже без пропозиції розробити «єдиний кодифікований акт». У червні 2003 року Комітет з питань правової політики вкотре рекомендує Верховній Раді України ухвалити цей документ, і знову його ветоє глава держави. А востаннє «в новій редакції» його прийнято Верховною Радою України 22 грудня 2005 року. Проте й після цього Президент України повертає його на повторний розгляд. Відтак Верховна Рада України двох скликань не спромоглася подолати вето глави держави і все ж таки прийняти Закон “Про закони і законодавчу діяльність”[6, 21]. Варто зазначити, що 18 грудня 2006 року народні депутати України Ківалов С.В., Шустік О.Ю., Притика Д.М внесли до Верховної Ради проект Закону України „Про закони і законодавчу діяльність”, який сподіваємось все таки перетвориться в закон.

Законопроект “Про закони і законодавчу діяльність” стосується двох великих блоків питань:

- процедури прийняття закону,
- характеристики законів як актів, що мають вищу юридичну силу, їх видів і місця в системі законодавства.

Якщо перший блок питань наразі прописаний у Регламенті Верховної ради України, що має силу закону, то регулювання другого блоку питань на законодавчому рівні проводиться вперше [5, 67]. До структури даного законопроекту входять чотири глави та прикінцеві положення. Першу главу присвячено визначенню закону, його видів, суб'єктів законодавчих повноважень, предмету законодавчого регулювання, юридичної сили закону, гарантіям конституційності закону, а також співвідношенню між законом і підзаконними нормативно-правовими актами та законом і міжнародними договорами. У другій главі визначаються засади та принципи законодавчої діяльності, законодавчий процес та його суб'єкти, законодавча ініціатива та порядок її реалізації, встановлюються підстави для відхилення законопроекту, регулюються питання планування законодавчої діяльності, основні етапи підготовки, організації роботи та контролю за підготовкою проектів законів, здійснення їх наукової експертизи, встановлюється порядок розгляду проекту закону та прийняття закону, основні вимоги до закону, до мови, до порядку введення його в дію та підписанням Президентом України, його повторного розгляду в парламенті, визначаються особливості закону про внесення змін до іншого закону та про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору або про його денонсацію. Глава третя присвячена питанням офіційного опублікування, набрання та припинення чинності закону, зупинення його дії, визначенню вимог до чинності закону в часі, щодо кола осіб, та у просторі, зворотної дії закону, регулюванню колізій законів, їх офіційного тлумачення та роз'яснення, усунення прогалин при їх застосуванні. У главі четвертій встановлюються основні вимоги щодо проведення державного обліку, систематизації та видання законів [1].

Погоджуємось із позицією Скрипник С. в тому, що прийняття Закону „Про закони і законодавчу діяльність” є основою нормотворення як правової форми реалізації державної правової політики, а тому гарантією й запорукою забезпечення законності нормативно-правових актів, захисту прав та свобод людини і громадянина. Цей закон можна з впевненістю віднести до Конституційних, бо немає сфери занять людини, що тією чи іншою мірою не впорядкована за нормами правових приписів - будь-яка галузь суспільства регламентується нормативними актами [14, 14].

Деякі науковці пропонують закріпити специфіку законодавчого процесу внесенням відповідного розділу „Законодавчий процес” до Конституції України аргументуючи це прикладом Конституції Італії, де встановлено процес укладання законів, процедуру їх обговорення та прийняття [3, 125]. Ми із такою пропозицією не погоджуємося, оскільки Конституція не той акт, де вичерпно регулюється будь-яка сфера

суспільного життя, навіть така важлива як законотворчість. І саме тому дуже важливим на сьогодні є прийняття єдиного законодавчого акту, який би регулював законодавчу діяльність та містив характеристику закону як нормативно-правового акту вищої юридичної сили.

Підсумовуючи все сказане варто зазначити, що Закон “Про закони і законодавчу діяльність” для ефективного правового регулювання в Україні є необхідністю, адже законодавчого визначення потребують загальні характеристики самого закону, як особливого виду правових актів, юридичні вимоги до нього, а також юридичні вимоги до законодавчої діяльності. Сподіваємось, що багаторічна епопея обговорення цього законопроекту у Верховній Раді все ж таки завершиться його прийняттям, причому в найближчому майбутньому, позаяк такий закон – аж ніяк не примха його розробників, а нагальна потреба. Не секрет, що якість законів і механізм їх застосування залишає бажати кращого, а прийняття такого закону сприятиме певним чином посиленню значення закону в системі нормативно – правових актів, упорядкуванні і підвищенні якості, стабільності законів [5, 70], вдосконалить мову і стиль нормативних розпоряджень, забезпечить додержання єдиних норм при правотворчій діяльності [2, 14].

Література:

1. Про закони і законодавчу діяльність. Проект Закону України від 18.12.2006 № 2763 // www.rada.gov.ua
2. Богачева О. Удосконалення законодавства-основна мета законотворчого процесу // Юридична Україна. - 2006.- № 5.-С.10-15.
3. Коростей В. Проблеми правотворчості в Україні // Право України. - 2004. -№3. - С.121-124.
4. Скрипник С. Потрібен закон про ...закон або чому наші правознавці вкрай незадоволені станом чинної юридично-правової бази // Урядовий кур'єр. -2001.- 4 липня. - С.14.
5. Стрижко Л. Закон про закон: теорія права в нормативному акті // Юридичний журнал. - 2004.- № 5.-С.67-70.
6. Ющик О. Створімо систему координат, щоб позбутися суперечностей. До проблем правового регулювання законодавчої діяльності // Віче. - 2006. - №23-24. - С.21-23.

ЗНАЧЕННЯ “ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА” 1789 РОКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У ФРАНЦІЇ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ СТ.

Тимочко Тетяна Миронівна

студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Вкотре, спостерігаючи за сучасною українською дійсністю, переконуємося у необхідності дослідження проблем, пов'язаних з демократією та формуванням демократичних режимів. Використання світового історичного досвіду в даній царині допоможе зрозуміти можливості та механізми впровадження демократії в посттоталітарному суспільстві, врахувати чужі помилки, закласти вагому цеглину в основу української демократичної держави.

Дане дослідження має на меті виокремити значення “Декларації прав людини і громадянина” 1789р. в тому аспекті, що вона відкрила нові провідні ідеї для теорії держави і права, дала підґрунтя для принципово нових конституцій, основою яких є дві головні ідеї: ідеал свободи людини та ідеал суверенності народу. Можна також погодитися з думкою більшості дослідників, що Декларація стала продовженням і доповненням “Декларації незалежності США” 1776р.[3,8,9,11], що підтверджує незворотність демократичних процесів в США та європейських країнах, які в кінцевому результаті привели до формування в цих державах громадянського суспільства.

При розгляді даної проблеми можна зауважити, що автори Декларації розуміли її головне призначення - вона виражала загальний погляд на майбутнє, яке революція ще повинна була завоювати. Тому положення цього документу звучать, як гасла, що кличуть народ на барикади. Наслідуючи своїх американських колег творці французької Декларації не внесли до її змісту всього, що стосувалося економічних відносин громадян[11,36]. Складена як програма революції, Декларація повинна була сприяти збереженню “братської єдності”[10,241]. При цьому її зміст також була визначений своєрідністю конкретно-історичного моменту, що переживала французька держава. Це стосується і складу самих революціонерів, більшість з яких вірила в можливість негайної перемоги ідеалів свободи, рівності та братерства. Проте існувала і та частина, яка не тільки розуміла, а й не прагнула обов'язкового негайного втілення в життя принципів “Декларації прав людини і громадянина”. Цілком зрозуміло, що в державі, де тільки вчора панував класичний абсолютизм, і одна людина могла вершити долі всіх інших громадян за своїм бажанням, сама ідея рівності могла виглядати абсурдною. Тому

частина активних діячів французької революції бачила демократизацію французького суспільства в далекій перспективі і погоджувалась на відступ від її найбільш прогресивних положень[11,35].

Відзначу, що зміст самої “Декларації прав людини і громадянина” витриманий в дусі загально-правової концепції, значний вплив на неї мали ідеї французьких просвітителів 18ст. і “Декларації незалежності США”. “Всі люди народжуються і залишаються вільними і рівними в правах” – гласить 1 стаття, а “забуття прав людини”, “зневага до них”, є на думку авторів Декларації “причиною суспільних трагедій і пороків керівництва”[5,191]. Декларація була сформульована в дусі загальнонаціонального маніфесту, де були закладені принципи демократичного державно-правового ладу, серед яких особливе місце займають природні та невід’ємні права людини “народного суверенітету” “розподілу влади”[7,162]. В Декларації встановлювався взаємозв’язок цих принципів. Історія довела, що творцям Декларації не вдалось примирити народні маси з новою французькою владою, але це в ніякою мірою не применшує її внеску у розвиток громадянського суспільства[11,34].

Аналізуючи “Декларацію прав людини і громадянина” можна зробити висновок, що найбільший вплив на правову свідомість громадян мали ст.1, ст.6, ст.10, ст.11. Ст.1 вселяла віру французів у справедливу демократичну державу[12,85]. Ст.6 проголошувала рівність всіх перед законом і можливість громадян брати участь особисто, або через своїх представників в його творенні[12,86]. Ст.10, що пропагувала свободу вільного викладання своїх думок, навіть релігійних, теж допомагала французам відчувати себе господарями у своїй державі. А ст.11 спонукала громадян надовго забути про переслідування та тотальну цензуру, що існувала в роки абсолютизму[12,87]. Особливість цих статей пов’язано насамперед з тим, що революція не зупинилась у 1789р., вона продовжувала розвиватись підхопивши гасла Декларації.

Події, що відбулись у Франції в кін. XVIII - в XIX ст. беззаперечно були наповнені духом “Декларації прав людини і громадянина”. Французькі державні діячі розвивали її принципи та втілювали їх в життя, доповнювали її, але не міняли суті. Декларація зробила величезний вплив на формування європейської правової свідомості. Принципи Декларації 1789р. лягли в основу Загальної декларації прав людини, прийнятої 1918р. ООН. Вона і сьогодні є неодмінною частиною демократичних конституцій.

Література:

1. Велика Енциклопедія Кирила і Мефодія. – 2001р. (Інтернет версія) // www.library.mdu.ru.

2. Карлейль Томас. Французская революция. История. – М.: Мысль, 2001.- С.83-85.
3. Кропоткин П.А. Великая французская революция. – М.: Наука, 1979. – С.114-115.
4. Левіна Ю. Соціальна цінність демократії. // Вісник Академії Правових Наук України. - №2, 2007. - №2. – С.250.
5. Луи Антуан Сен-Жюст. Речи. Трактаты. – СПб.: Наука, 1995. – С.191-195.
6. Манфред Н.З. Великая французская буржуазная революция. – М., 1956. – С.93.
7. Матъез Альберт. Французская революция. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – С.162-168.
8. Мироненко О.М. Права і свободи людини у західній політико-правовій ідеології. XVII-XVIII ст. – К., 1995. – С.41.
9. Ревуненков В.Г. Очерки по истории Великой французской революции 1789-1989р.р. – Л.: ЛГУ, 1989. – С.81.
10. Робеспьер Максимилиан. Революционная законность и правосудие. – Л.: ЛГУ, 1959. – С.241.
11. Смирнов В.П., Посконин В.С. Традиции Великой французской революции в историко-политической жизни. – М.: МГУ, 1991. – С.34-36.
12. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / Під ред. В.Д. Гончаренка – К.,1998. – С.85-87.

ПРАВООСВІТНЯ ТА ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В ЧЕХОСЛОВАЧИНІ ТА РУМУНІЇ (20-ТІ – 30-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

Череватюк Вікторія Богданівна

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

Сьогодні, коли стали доступними для вчених численні архіви української еміграції, з'являється можливість ґрунтовного висвітлення правоосвітньої та правозахисної діяльності, як українських інституцій так і окремих вчених правників в Європі. Їх праця була направлена не тільки на популяризацію української правничої культури, вони внесли величезний доробок у розвиток європейського права. Дослідження цього має величезне значення для ствердження України, як європейської держави.

Виникнення українських інституцій у Європі було спричинено, в першу чергу, бажанням українських емігрантів здобути вищу освіту. Самі

ж вони, переважно немолоді люди, пояснювали своє прагнення сісти за студентську лаву кращими можливостями у працевлаштуванні та конкурентноздатністю у боротьбі за існування в еміграційному середовищі[10,133], а також необхідністю здобути фахові знання для того, що після повернення на Україну прислужитися становленню та розвитку незалежної української Держави[13,3], особливо це стосувалося правознавців.

Найбільший вклад у розвиток української правничої науки досліджуваного періоду зробив Український Вільний Університет у Празі, професори якого гідно репрезентували українську університетську науку у Чехословаччині і у всій Європі. Поступово, під їх керівництвом, УВУ перетворився в повноцінний університет західноєвропейського типу[5,228].

На факультеті права і суспільних наук лекції читалися з 22 предметів по 48 годин на тиждень і проводилися семінарські заняття з чотирьох предметів по 6 годин на тиждень, а саме: історія українського права (проф. А.Яковлів, доценти А. Андрієвський і О. Гайманівський), римське право (проф. К. Лоський), церковне право (доц. О. Гайманівський), цивільне право і цивільний процес (професори С. Дністрянський і А. Яковлів), карне право і карний процес (проф. С. Шелухін), торговельне право (проф. О. Одарченко), політичне (державне) право (проф. О. Ейхельман), адміністративне право (професори О. Ейхельман і К. Лоський), фінансове право (проф. О. Одарченко), міжнародне право (проф. О. Ейхельман), судова медицина (проф. Б. Матюшенко), економічні науки (професори О. Мицюк і С. Бородаєцький), статистика (проф. Ф. Щербина).

Відомо, що ініціатива про переміщення університету з Відня до Праги належить професорам УВУ С. Дністрянському та С. Рудницькому, що звернулись до Президента Чехословацької Республіки Т. Масарика про дозвіл на переведення закладу і про надання йому матеріальної допомоги. Автори звернення зауважили, що саме в Чехії “українська еміграція найшла якнайкращий прием..., що отся Республіка віднеслася дуже прихильно до визвольних устремлінь українського народу... і має у себе вище п'ятьсот українських студентів, що студіюють переважно на празькому університеті” [8,11]. Тут, в Українському Вільному Університеті в Празі С. Дністрянський розширює рамки і тематику наукової діяльності. У цей складний для України час він, разом із своїми колегами, зумів репрезентувати українську науку в світі, використовуючи при цьому досягнення європейських передових наукових досліджень, спираючись на зарубіжну передову матеріально-технічну базу [2,6]. Для об'єднання наукових сил в еміграції С. Дністрянський став організатором “Українського правничого товариства в Чехії”, статут якого був

затверджений владою 17 березня 1923 р. Його основним завданням було “об’єднати теоретичні і практичні українські правничі сили на ґрунті досліджень питань українського права; дбати про соціальні, матеріальні і моральні інтереси правників у Чехії та причинитися до зав’язання між українськими й чеськими та словацькими правниками доброзичливих стосунків” [5,228].

У 1923 р. на засіданні цього товариства відзначалося 25-ліття наукової діяльності академіка С. Дністрянського. Товариство виступило одним з організаторів Українського правничого з’їзду в Празі (жовтень, 1933 р.), на якому було зроблено близько 30 доповідей з проблем права, економіки, соціології. На цьому з’їзді з доповіддю виступив С. Дністрянський [12,4].

Товариство також займалося видавничою справою і під його егідою вийшли: праця Р. Лашенка “Литовсько - польська доба. Пам’ятки права” (400 примірників); коротка редакція “Руської Правди” з бібліографічним покажчиком (300 примірників) і книга “Українське правниче товариство в ЧСР (17 березня 1923 - 17 березня 1928)” [1,13]. Діяльність наукового правничого товариства свідчить про бажання українських правників скоординувати свої дії для репрезентації української науки за кордоном).

В 1927 році, за ініціативою професора Микити Шаповала, у Празі почав наукові дослідження Український Інститут Громадознавства. Одним із предметів дослідження Інституту стало правознавство. В його складі працювало 23 дійсних члени та 13 наукових співробітників із Праги, Подебрад, Львова, Відня, Нью-Йорка, Парижа, Берліна, які співпрацювали із професорами європейських та американських університетів і досліджували основні проблеми сучасного суспільства. Інститутом була зібрана величезна бібліотека, значна кількість архівного та музейного матеріалу з історії українського права, суспільно-політичного життя та національно-визвольної боротьби українського народу[3,3].

Слід зазначити, що чехословацький уряд з увагою ставився до українських правників, так як своїх юридичних кадрів не вистачало: в Словаччині, було одинадцять українських адвокатів, один нотаріус, три банківських юристи, декілька урядовців, що мали юридичну освіту. Так міністерський радник І. Волощук був автором значною кількістю словацьких фінансових законів. Українські правники в Словаччині користувалися шаною і авторитетом, їх ніколи не сприймали як чужинців, що конкурують із власними фахівцями. Можна відзначити діяльність таких українців, як Еміль Торонський, автор “Українсько-мадярського правничого словника”, що чимало зробив для впровадження української правничої термінології у Словаччині, Іван Комаринський, Костянтин

Мачик, Осип Кутка, що працювали у Вищому Апеляційному суді в Кошицях[4,86].

Розвиток українського національного життя нероздільно пов'язаний із працею українських правників у Румунії. Нажаль вони були не дуже активні в своїй організованій діяльності. Праці відомих суддів, адвокатів часто зустрічаються у румунських і німецьких журналах. Так відомий правник Василь Дутчак, громадський і політичний діяч, депутат румунського парламенту в 1929 році опублікував цілий ряд своїх праць стосовно порушення прав нерумунських громадян. Адвокатське бюро Дутчака підготувало звернення до Ліги Націй, де рішуче виступило проти утисків українців в Румунії, проти ведення науки релігії румунською мовою в українських народних школах (1929р.), проти утисків українського населення аграрними комісіями при розподілі землі в українських селах (1925р.), проти безправності українців на ґрунті освіти (1928р.). Крім того, вся діяльність цього адвокатського бюро була направлена на захист прав українців на чужині. Так після вбивства в 1926р. в Парижі С. Петлюри, В. Дутчак, з метою надання фахових послуг потерпілій стороні у справі проти Самуїла Шварцбарда, прибуває у столицю Франції, і тільки заборона французької влади не дозволяє йому взяти участь у цьому процесі[6,65].

Таким чином, українські правники в Чехословаччині та в Румунії були сповнені почуттями національної свідомості, брали активну участь в українському громадському житті, долучилися до популяризації української правничою науки та культури, а також зробили вагомий внесок у розвиток європейського права.

Література:

1. Віднянський С.В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український Вільний Університет (1921-1945pp.). – К.,1994. – С.13.
2. Дорошенко Д. Наукова праця української еміграції за 10 років // Тризуб. – 1932. – 11-17 квітня. – С.6.
3. Звіт з діяльності Українського Інституту Громадознавства в Празі в роках 1926-1930. – Прага, 1928-1930. – С.3.
4. Комаринський В. Українські правники на Словаччині. Правничий вісник. – Нью –Йорк, 1985. – С.85-87.
5. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч.1. – С.228.
6. Новосівський І. Українські правники в Румунії після 1918р. Правничий вісник. – Нью –Йорк, 1970. – С.65-66.
7. Перша Конференція української еміграції та Головна Еміграційна рада. – Париж, 1929. – С.3.

8. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. – Львів, 1994. – С.11.
9. Стецюк П. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. – Львів, 1999. – С.77.
10. Трощинський В. УВУ: кризь призму історичного аналізу // Українська діаспора. – Київ-Чикаго. - Вип., 1994. – С.133.
11. Череватюк В. Станіслав Дністрянський – авторитетний представник української правничої науки за кордоном // Станіслав Дністрянський – світоч української правової науки. – Тернопіль, 1999. – С.51-55.
12. Українські юристи в персоналіях. – Івано-Франківськ, 1995. – С.3-5.
13. ЦДАВО України. – Фонд 3534, Оп.1, Спр.1, Арк.3.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ЄДНІСТЬ ТА ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ

*Ясіновська Ілона Андріївна
студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету*

Одним з найважливіших завдань в Україні на сьогодні є будівництво правової, соціальної, демократичної держави, головними принципами якої повинні бути верховенство правового закону та пріоритет прав і свобод людини. Становлення правової держави є необхідною умовою формування та функціонування громадянського суспільства. Громадянське суспільство і правова держава – це динамічні та взаємопов'язані сторони, які передбачають і взаємодоповнюють одна одну.

В умовах сьогодення особливої актуальності набуває дослідження умов і тенденцій розвитку державності в Україні, як складової частини європейського співтовариства, і особливо розвитку теоретичної концепції демократичної, правової держави.

Актуальність дослідження різних аспектів правової держави і громадянського суспільства для вітчизняної науки впливає з конституційного закріплення за Україною означеного статусу. Основна причина такої уваги полягає не тільки в гуманізмі самої ідеї їх виникнення, але й в пошуках шляхів їх найбільш адекватного оформлення та ефективного здійснення.

Метою нашого дослідження є загальні закономірності становлення і функціонування правової держави і громадянського суспільства в Україні, їх вплив та пов'язаність.

Формування громадянського суспільства і правової держави відбувається паралельно. Даному процесу сприяє політична реформа, оновлення політико-правової бази з урахуванням міжнародних документів, досвіду демократичних держав і, звичайно, Основного Закону – Конституції України, де ст.1 передбачає, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Громадянське суспільство в сучасній Україні стало природною потребою громадськості щодо суттєвих змін у відносинах між особою, державою та суспільством.

В основі доктрини правової держави лежить принцип свободи вибору народом свого суспільного ладу. Будуючи сьогодні правову державу, громадянам недостатньо мати права, а ще необхідно навчитися ними користуватися. Ідея правової держави може утвердитися тільки тоді, коли у держави буде рівноправний партнер.

Шлях до правової держави пролягає через тип політичної системи, котра відображає різноманітні інтереси соціальних груп, які безпосередньо або через свої організації і рухи впливають на політичну владу. Сутність політичної системи виявляється в її функціях, зокрема адаптаційній, регулюючій та інноваційній. Основним же їхнім змістом є висловлювання та реалізація інтересів громадянина, соціальних верств і груп даного суспільства [2, 4].

Суть радикального оновлення суспільства полягає в здобутті свободи. Дійсна, а не декларована свобода можлива тоді, коли влада служить праву. Найважливішою ознакою демократії є свобода – неперевершена цінність і основоположна сутнісна характеристика людини. Політична система суспільства лише тоді демократична, коли її інститути гарантують громадянам свободу вибору в усіх сферах суспільного життя. Унікальність і сила демократії також у тому, що відповідаючи корінним потребам людини, її прагненню до свободи, вона здатна розкріпачити енергію людей, активізувати людське співтовариство, протистояти насиллю над людиною, тоталітаризму. Отже, головна умова демократизації нашої держави полягає у заінтересованості особистості, застосуванні її активності. А це, в свою чергу, можливе лише за умов реального забезпечення свободи особистості, самоповаги і відповідальності [3, 25].

Своєрідність громадянського суспільства полягає у регулюванні в ньому суспільних відносин завдяки впливу на них соціальної влади. Оскільки громадянському суспільству властиві соціально-економічні суперечності, воно не може обійтись без держави як учасника загального інтересу. Громадянське суспільство визнає свободу особистості, взаємозалежність потреб та інтересів усіх членів суспільства, усвідомлення особистістю залежності не лише від результатів своєї праці, а й від праці та добробуту інших. Цивілізоване суспільне життя стає

нормою лише тоді, коли виникає розуміння, що в сучасному світі не менш суперечливі проблеми можна розв'язати шляхом взаємної згоди. Таким чином виникає загальний інтерес, який регулюється правом. Об'єктивним критерієм правової держави в громадянському суспільстві є відповідність законів держави невідчужуваним, невід'ємним правам людини. За умов громадянського суспільства набуває розвитку політичний, економічний, соціальний і духовний плюралізм суспільного життя. І завдяки такому процесові народжуються альтернативні шляхи розв'язання суспільних проблем, створюються передумови для деталізації в ході якої держава, зберігаючи за собою функції розроблення загальної програми розвитку суспільства, докорінних проблем внутрішньої і зовнішньої політики, передає значну частину своїх повноважень суспільству [4, 5].

Здійснення завдань та функцій демократичної соціально-правової держави передбачає створення і використання надійних юридичних механізмів реалізації свободи, рівності і справедливості з урахуванням неможливості існування абсолютної необмеженої свободи та абсолютної рівності. Ці механізми мають визначити оптимальне співвідношення державних, правових, економічних складових, регулювання та саморегулювання суспільних процесів, регулювати також перерозподіл матеріальних ресурсів для забезпечення достатнього рівня життя, сприяти зниженню соціальної напруги [5, 48].

Таким чином, сучасне політичне життя України має метою формування і забезпечення демократичного характеру держави, що можливо лише за умови розвитку громадянського суспільства. Соціальну основу правової держави складає саморегулююче громадянське суспільство, яке об'єднує вільних громадян – носіїв суспільного прогресу. При цьому право відіграє пріоритетну роль лише в тому випадку, коли воно виступає мірою свободи всіх і кожного, якщо чинні закони реально служать інтересам народу і держави, а їх реалізація є втіленням справедливості.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р.
2. Кампо В. Форма правління: зміна акцентів // Юридичний вісник – 2003. №3. – С. 4.
3. Магновський І. Демократична, соціальна, правова держава і громадянське суспільство: єдність та обумовленість // Право України – 2005. №7. – С. 25-29.
4. Скакун О. Ф. Етапи конституційних реформ в суверенній Україні // Юридична Україна. – 2003. - №12. – С. 4-9.
5. Шаповал В. Форма держави в конституційному праві // Вісник Конституційного Суду України. – 2003. - №2. – С. 47-58.

РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Безпальчук Олександр Миколайович

курсант Національної академії Служби безпеки України

В умовах всезростаючої ролі права в житті суспільства на перший план цілком закономірно вийшли юридичні питання, пов'язані з правами особи.

Права людини, їх генеза, соціальне коріння, призначення - одна з вічних проблем історичного, соціально-культурного розвитку людства, яка пройшла через тисячоліття і незмінно знаходилася в центрі уваги політичної, правової, етичної, релігійної, філософської думки.

Права людини - складне багатовимірне явище. В різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійного або етичного, або філософського змісту в залежності від соціальної позиції класів, що знаходилися біля влади.

Поряд з сформованою системою універсального співробітництва держав в галузі прав людини, така діяльність здійснюється і на основі регіональних угод. Регіональне співробітництво доповнює форми універсального співробітництва, а в деяких відношеннях більш ефективно забезпечують основні права і свободи людини.

Згідно ст. 52 і 53 Статуту ООН, регіональні організації повинні були створюватись для мирного врегулювання "місцевих конфліктів", а також для застосування примусових заходів під керівництвом Ради Безпеки. Однак згодом після прийняття Статуту ООН почали формуватись організації, мета яких - захист прав людини на регіональному рівні. Такі організації засновані на всіх континентах за винятком Азії. Старішою регіональною організацією є Рада Європи. 4 листопада 1950 року в Римі її члени прийняли Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод, яка вступила в силу 3 вересня 1953 року.

Як підкреслюється в преамбулі Конвенції, її учасники поставили перед собою мету "зробити перші кроки" для здійснення "деяких прав", перерахованих у Загальній декларації прав людини. Цінність Європейської Конвенції полягає не в зафіксованих правах і свободах, а в створенні механізму їх імплементації. "Цінність Конвенції, - пише французький вчений К. Васак, - визначається фактично її механізмом, а не правами, які вона захищає". Вперше в історії людства, підкреслює він, існує міжнародний механізм, який функціонує поза державою і "втілює загальні цінності всього людства".

На основі Конвенції були створені два органи - Європейська комісія по правам людини і Європейський Суд по правам людини, які наділені повноваженнями по розгляду скарг як держав, так і окремих осіб. Будь-яка країна - учасник може направити в Комісію скаргу про те, що інша сторона порушує Конвенцію (ст. 25). Комісія також уповноважена розглядати скарги окремих осіб, неурядових організацій і груп осіб про порушення їх прав державами учасниками Конвенції. Скарги розглядаються тільки у тому випадку, якщо держава, проти якої вони подані, визнала подібну компетенцію Комісії (ст. 25). В даний час всі члени Ради Європи визнали таку компетенцію не тільки Комісії а й Суду.

Поряд з Радою Європи значну увагу питанням прав людини приділяє у своїй діяльності Рада з безпеки і співробітництва у Європі (НБСЄ). Вона є найчисельнішою регіональною організацією, яка почала свою роботу в Гельсінкі 3 липня 1973 року. В кінці 1994 року НБСЄ була перетворена в Організацію з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ). Перший етап цієї роботи завершився 1 серпня 1973 року підписанням Гельсінського Заключного акту, в якому були зафіксовані спільні домовленості країн-учасниць на основі консенсусу, ставитись до гуманітарного співробітництва європейських держав і прав людини.

Гельсінський Заключний акт визначив напрямки і конкретні форми співробітництва в різних сферах, що мають відношення до прав людини, охоплюючи освіту, культуру, інформацію, контакти між людьми. Він став тою основою, на якій уже впродовж багатьох років розвивається плідне співробітництво держав Європи, США і Канади в галузі прав людини.

Політичні події кінця 80-х - початку 90-х років на сході Європи радикально змінили геополітичну карту цього континенту. Соціально-політичні відмінності західної і східної Європи почали зникати. Поступово зростають передумови інтеграції усієї Європи, що призведе до утворення єдиного правового простору і створення умов для ефективного захисту основних прав і свобод людини на цьому континенті.

Отже, з вищезазначеного можна сказати, що регіональне співробітництво в галузі прав людини відіграє дуже важливу роль в системі механізму забезпечення прав людини залучаючи нові держави та створюючи нові засоби захисту інтересів та прав громадян.

ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК В КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ АСПЕКТІ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Денис Богдан Іванович

Національна юридична академія України ім. Я.Мудрого, I ф., 5к., 11гр.

Бордюгова Катерина Андріївна

Національна юридична академія України ім. Я.Мудрого, IV ф., 2к., 50гр.

Рівноправ'я чоловіків і жінок є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії і важливою умовою розбудови демократичної, правової держави. Сучасний стан суспільних відносин не дозволяє ігнорувати знання, навички та творчі здібності жінок і потребує повного їх використання.

В юриспруденції гендерне питання отримало дві площини розгляду: з одного боку, це формальне закріплення рівності чоловіків і жінок шляхом встановлення рівних прав і можливостей у правових нормах (є питанням законотворчої діяльності); з іншого боку, практичне існування різних умов реалізації наданих законом можливостей, втілення правових приписів і норм у повсякденній діяльності. Останнє є питанням правореалізаційної та правозастосовчої діяльності, що пов'язане з функціонуванням загальнодержавних та місцевих інститутів влади та органів місцевого самоврядування, судових органів, а також усіх суб'єктів приватного права, включаючи кожного індивіда.

Отже, одним із аспектів дотримання рівноправного становища особистості є нормативна вимога щодо усунення порушень рівних можливостей чоловіків та жінок у процесі суспільної життєдіяльності.

Чинне законодавство України, зокрема її Основний закон – Конституція, де-юре гарантує жінкам та чоловікам рівні права.

Конституція проголошує, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» (ст.21). Ст.24 Конституції України вказує, що «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками... статі.» Ч.3ст.24 безпосередньо присвячена подоланню дискримінації щодо жінок в Україні.

Маючи визначальний, базовий характер, норми Конституції, загальнообов'язкові для всіх учасників суспільних відносин, повинні враховуватися при розробці норм галузевого законодавства, забезпечуватися механізмом захисту від порушення.

Конституція України та інші джерела Конституційного права забезпечують рівноправну участь чоловіків та жінок у політичній сфері, у діяльності громадських організацій, вступу на державну службу, оскільки

важливим засобом забезпечення реалізації прав і свобод є активна суспільна позиція, а також реальні умови участі у суспільно-політичному житті.

Наприкінці ХХ сторіччя міжнародне співтовариство виробило основні стандарти принципу рівності, визнавши, що всі люди рівні між собою незалежно від будь-яких ознак. У всіх сферах життя мають застосовуватися однакові виміри до людей. Це величезне досягнення цивілізації, що характеризує розвиток суспільства як прогресивний і справедливий. Рівність людей означає, що жоден за рівних умов не має ніяких привілеїв і не зазнає обмежень своїх прав. Рівний підхід до визначення статусу особи в суспільстві сприяє всебічному розвитку людини, реалізації її особистісних якостей, дозволяє діяти вільно і в той же час зобов'язує дбати про інтереси інших, у всяк якому разі – не порушувати їх права і свободи.

Аналізуючи міжнародно-правовий аспект державної політики щодо жінок лежать звернемося до основних міжнародних документів (до них приєдналась і Україна): Загальна декларація прав людини(1948р.); Європейська конвенція з прав та основних свобод людини(1950); Конвенція про дискримінації у сфері праці і зайнятості(1958р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права(1966р.); Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»(1979р) (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР 24 грудня 1980 року) – це є основоположний документ, в якому узагальнені та зафіксовані принципові положення відносно міжнародно-правового статусу жінок. Її можна назвати світовою жіночою конституцією, проголошеною для жінок та їхнього добробуту, у ст.2 Конвенції ООН держави-учасники зобов'язуються: включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у національні конституції чи інше відповідне законодавство (що і зробила Україна:Ст.24 КУ відповідає положенням цієї Конвенції) і забезпечити за допомогою закону та інших відповідних засобів практичного здійснення цього принципу, В Україні, яка наприкінці 80-х років пишалася тим, що має один з найвищих в світі рівнів представництва жінок в органах влади, освіти та трудових колективах, цей показник зменшився з початком перехідного періоду. Як зазначалося в офіційній доповіді України з питань використання Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» на початку 1999 року жінки склали 6,3% у Верховній Раді України та обіймали лише 6,7% вищих державних посад; Конвенція про примусову чи обов'язкову працю(1981р.); Конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1984); Конвенція про права дитини(1989)

У наведених та інших міжнародних документах закріплені загальні принципи рівноправності жінки та чоловіка.

Але недостатньо тільки записати, що державою та міжнародним співтовариством гарантується рівне ставлення, рівні права як для чоловіків, так і для жінок. Важливо визначитись, за допомогою яких засобів – економічних, політичних, правових, організаційних – це правило поведінки суб'єктів відносин повинно забезпечуватись, і які негативні наслідки виникнуть для особи, яка порушує вимоги їх дотримання.

Розрив, що існує між правами жінок відповідно до букви закону та повсякденним застосуванням правових положень на положень на практиці, свідчить про необхідність внесення змін у законодавства, приведення його відповідно до потреб сьогодення та міжнародних стандартів захисту прав жінок.

Проблему забезпечення рівних прав і можливостей жінок в українському суспільстві необхідно вирішувати в тісному взаємозв'язку з підвищенням ефективності функціонування державного апарату, формуванням високого рівня політичної і правової культури, втіленням у життя світових цінностей, конституціоналізм. Тоді в Україні буде побудована демократична, правова держава та дієздатне громадянське суспільство.

Література:

1. Дашковська О.Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності: Монографія. –Харків: Право, 2005. –224с.
2. Головченко В. Права жінок в Україні під кутом зору міжнародно-правових стандартів// Право України. –1999. –№7. –с.38-41.
3. Дашковська О.Р.Репродуктивні права жінки: особливості реалізації і захисту// Проблеми законності. Вип.74:научное издание. –Харків. 2005. – с.3-9.
4. Мельник М.М. Гендер у світовій національній думці// Науковий світ. – 2006 –№2. –с.102-106.
5. Оніщенко Н.М., Томашевська М.О. Правове регулювання гендерних процесів в Україні: стан і перспективи розвитку// Держава і право. Юр. і політ. науки. Вип.28. –К. –2005. –с.3-10.
6. Дашковська О.Р. Державні гарантії і шляхи активізації участі жінок у політичному житті України: загальнотеоретичні питання // Проблеми законності. – Вип. 59. – Харків. – 2003. – с.8-13.
7. Тодика Ю. Гендерна рівність як умова розбудови громадянського суспільства // Вісник Академії правових наук. 2006р. №3(46). Научное издание. –Х.: Право; 2006. –с.269-270.
8. Мельник Т.М. Гендер у світовій національній думці// Науковий світ. – 2006. –№1. –с.8-10.

**Кримінальне право. Кримінальний процес. Криміналістика.
Кримінологія. Кримінально-виконавче право**

**ЗАКРІПЛЕНІ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ ТРУДОВІ
ПРАВА ОСІБ ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗАКЛАДАХ ПОЗБАВЛЕННЯ
ВОЛІ**

Автухов Костянтин Анатолійович

студент Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

Ще з XIX століття праця ув'язнених посідає центральне місце у філософії тюремного ув'язнення. Праця є одним із основних видів діяльності у в'язниці. Позбавлення волі вже само по собі є покаранням, тому завдання тюремної адміністрації не в тому щоб додатково карати засуджених, шляхом примушування працювати, а в тому щоб надавати можливість засудженому працювати. Актуальною є проблема примусової праці, ця проблема регулюється рядом міжнародно-правових актів, серед яких : Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, у ст. 8 якого зазначено що нікого не можуть приневолювати до примусової чи обов'язкової праці; в тих країнах, де у вигляді покарання за злочин може призначатися позбавлення волі, зв'язане з каторжними роботами, ця стаття не вважається перешкодою для виконання каторжних робіт за вироком компетентного суду, що призначив таке покарання; терміном "примусова чи обов'язкова праця" не охоплюється: будь-яка робота чи служба, котру, як правило, повинна виконувати особа, що перебуває в ув'язненні на підставі законного розпорядження суду, або особа, умовно звільнена від такого ув'язнення.

Окрім цього в ст. 1(a) Конвенція про скасування примусової праці N 105 Міжнародної організації праці зазначено що : кожний член Міжнародної організації праці, який ратифікує цю Конвенцію, зобов'язується скасувати примусову або обов'язкову працю і не вдаватися до будь-якої її форми, зокрема заборонено застосовувати примусову працю як засіб політичного впливу чи виховання або як засіб покарання за наявність чи за висловлювання політичних поглядів, чи ідеологічних переконань.

Очевидно, що ув'язнені мають працювати тільки тоді, коли вони в стані працювати. Так у Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями (далі МСП), у правилі 24 закріплено, що кожен в'язень підлягає медичному оглядові коли його приймають, а також пізніше, в міру потреби, з тим щоб установити, чи не хворий він фізично або розумово чи визначати, яка є фізична здатність його до праці. Закріплено і наступне положення: якщо в ув'язненого є скарги на здоров'я чи він стверджує, що

не може працювати, лікар повинен оглянути його і повідомити начальникові в'язниці, придатний ув'язнений до роботи чи ні.

Наступною проблемою у сфері трудових прав засуджених є питання нормального робочого дня. У правилі №71(3) МСП зазначено: на в'язнів необхідно покласти роботу, достатню для того, щоб заповнити нормальний робочий день. Зведення до мінімуму розходжень між робочим днем ув'язнених і робочим днем на волі дуже важливо з погляду інтеграції та виправлення ув'язнених. Однак якщо робочий день ув'язнених буде продовжуватися стільки ж, скільки звичайний, це буде означати збільшення робочого часу для персоналу.

Право ув'язнених вибирати тип роботи, у якій вони бажають брати участь, у межах того, що їм доступно – закріплено у Європейських тюремних правилах (далі ЄТП), але забезпечити реалізацію цього права не завжди вдається. Вважаємо що, в ситуації коли роботи недостатньо доцільно використовувати інші види діяльності, такі як освіта чи професійна підготовка.

Правило 72 МСП зазначає, що організація і методи роботи в установах повинні максимально наближатися до тих, що прийняті за їх стінами, щоб ув'язнені привчалися таким чином до умов праці на волі. Аналогічна норма закріплена і в ЄТП.

Досвід неефективного виробництва під керівництвом тюремної адміністрації змушує деякі тюремні системи звертатися до послуг приватних підрядчиків. Це може призводити до зловживання працею ув'язнених, та порушенню їх прав. Конвенція 29 Міжнародної організації праці («Щодо примусової чи обов'язкової праці») забороняє працю ув'язнених, якщо вона не контролюється компетентною владою; ув'язненого не можна віддавати в повне розпорядження приватних осіб чи компаній. Там, де приватні компанії залучаються як роботодавці, це має здійснюватися під наглядом держави. Ув'язнені мають право вибирати – працювати на приватну компанію, чи ні.

Умови безпеки і охорони праці які встановлені для вільних робітників, мають застосовуватися й в установах, про це вказується в правилі 74 МСП.

Ще одне питання – питання оплата праці ув'язнених. Так, ЄТП не містять положення, яке б передбачало зміну системи оплати праці ув'язнених у бік її наближення до рівня оплати аналогічної роботи в суспільстві, та це б було й передчасно, натомість маємо правило 76 МСП – за свою працю ув'язнені мають одержувати справедливую винагороду в межах визначеної системи.

Наскільки це можливо, ув'язнені, що працюють, повинні бути включені в національні системи соціального забезпечення.

Література:

1. Як змусити стандарти працювати. Практичний посібник по ефективному застосуванню міжнародних тюремних правил. / «Донецький Меморіал». – Донецьк : Східний видавничий дім, 2001.
2. Повний лекційний курс: «рекомендації нової редакції Європейських пенітенціарних правил у галузі дотримання прав засуджених і ув'язнених та захисту персоналу в практичній діяльності установ кримінально-виконавчої системи» / «Бібліотека Громадського Захисника». – Київ, Харків, Чернігів, 2007
3. Кримінально-виконавче право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. Проф. А.Х. Степанюка. –Х.: Право, 2005

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ВІДМОВИ ПРОКУРОРА ВІД ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ

Лапкін Андрій Васильович

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

Незважаючи на правову регламентацію інституту відмови прокурора від державного обвинувачення в КПК та Законі України “Про прокуратуру”, закон не надає дефініцію цього явища, вказуючи лише, що «коли в результаті судового розгляду прокурор прийде до переконання, що дані судового слідства не підтверджують пред’явленого підсудному обвинувачення, він повинен відмовитися від обвинувачення і у своїй постанові викласти мотиви відмови». Аналіз різних визначень відмови, які наводяться у літературі, дає змогу виділити такі її основні ознаки:

1. “Заперечення обґрунтованості обвинувачення”, “відмова від обвинувальної тези”. Ця ознака полягає у повному або частковому запереченні прокурором державного обвинувачення у матеріально-правовому сенсі, відкиданні його як такого, що не має належних матеріальних підстав.

2. Це “заява”, “звернення”, “постанова”. Фактично це офіційне публічне виявлення позиції прокурора, адресатом якого є суд. Закон вказує на його форму – це постанова, і висуває вимоги до неї – мотивованість.

3. “Відмова від обвинувальної діяльності”, “припинення продовження обвинувальної діяльності”. Це означає відмову прокурора від здійснення функції по підтриманню державного обвинувачення в суді у даній справі, припинення будь-якої діяльності, спрямованої на це. Фактично прокурор як носій вказаної функції, державний обвинувач, самоусувається від подальшої участі у справі.

До вказаних ознак можна додати, що: 1) суб'єктом відмови є прокурор – державний обвинувач, який користується процесуальною самостійністю; 2) відмова здійснюється шляхом активної поведінки прокурора – складання і подання суду відповідної постанови; 3) відмова має особливі правові наслідки – закриття справи судом за ч.2 ст.282 КПК, за умови, що потерпілий не вимагає продовження розгляду справи і не бажає підтримувати обвинувачення.

Таким чином, відмова прокурора від державного обвинувачення – це повне або часткове заперечення прокурором обґрунтованості державного обвинувачення, оформлене у вигляді мотивованої постанови, зверненої до суду, в результаті якого прокурор припиняє обвинувальну діяльність проти підсудного, а суд – закриває справу, якщо проти цього не заперечує потерпілий.

Відмову можна розглядати з різних позицій: як складову функції підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; як інститут кримінально-процесуального права; як кримінально-процесуальний акт.

Для правильного з'ясування сутності відмови прокурора від державного обвинувачення необхідно відповісти на питання: що це – право чи обов'язок прокурора? З одного боку, розглядаючи питання відмови, дослідники часто визначають її як можливість, використовуючи речення “прокурор може...” і т.п. Закон дає чітку відповідь на дане питання: у ст.264 КПК вказано, що прокурор повинен, а в ст.36 Закону “Про прокуратуру” – що він зобов'язаний відмовитись від обвинувачення. Інша справа, що така відмова може мати місце лише за наявності відповідної підстави – висновку прокурора, що дані судового слідства не підтверджують обвинувачення підсудного. Тут можна дійсно говорити про можливість, але не відносно поведінки прокурора (згадуючи визначення, що право – це міра можливої поведінки особи), а щодо наявності відповідної підстави для відмови. Тому відмова прокурора від державного обвинувачення за наявності зазначеної у законі підстави – це міра належної поведінки прокурора, його обов'язок. Інша справа, що закон не наводить механізму забезпечення виконання прокурором цього обов'язку та відповідальності за його невиконання. Тому фактично прокурор вирішує питання, відмовлятися чи ні від державного обвинувачення за відповідної підстави, на свій власний розсуд. З урахуванням цього відмову можна визначити також як процесуальний обов'язок прокурора заперечити обґрунтованість державного обвинувачення у мотивованій постанові і припинити обвинувальну діяльність проти підсудного, якщо дані судового слідства не підтверджують пред'явленого особі обвинувачення.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВСТУПУ АДВОКАТА У ЗАХИСТ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗЛОЧИНАХ ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ПРАВОВИЙ ТА ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Пасютіна Олена Володимирівна

аспірантка кафедри кримінального права та правосуддя Запорізький національний університет

Частіше всього кримінальні справи про незаконне придбання та збут наркотичних засобів порушуються по факту затримання з “поличним”. На практиці подібне затримання фіксується протоколом (актом) про взяття з “поличним” при передачі наркотичних засобів та при отриманні помічених органом дізнання грошових купюр. На підставі вищевказаного акту у більшості випадків приймається рішення про порушення кримінальної справи.

На нашу думку, подібна практика суперечить ст. 94 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України), яка закріплює перелік приводів до порушення кримінальної справи. Так, приводами до порушення кримінальної справи є: заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадської або окремих громадян; повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з “поличним”; явка з повинною; повідомлення, опубліковані в пресі; безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані (докази), які вказують на наявність ознак злочину. Відповідно п. 5 ч. 1 ст. 94 КПК України – безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину означає, що ці суб'єкти самі, без чийогось повідомлення, з власної ініціативи виказують ознаки вчиненого або такого, що готується, злочину. Така робота здійснюється, наприклад, органами дізнання в процесі адміністративної діяльності, а оперативними підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, податкової міліції – у процесі оперативно-розшукової діяльності.

Згідно зі ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” оперативні підрозділи зазначених правоохоронних органів вправі проводити оперативні і контрольні закупівлі товарів, предметів і речей, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням засобів технічного документування, опитувати осіб з їхньої

згоди, витребувати, отримувати і вивчати документи, а також вести інші інформаційно-пошукові дії.

Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» надає право органам, що ведуть боротьбу з даною злочинною діяльністю, проводити: контрольну поставку таких засобів для виявлення каналів і джерел їх надходження у нелегальний обіг; оперативну закупку таких засобів і речовин з метою викриття осіб, що займаються торгівлею ними; огляд транспортних засобів, вантажу, що знаходиться в них, особистих речей водія і пасажирів [1].

На нашу думку, документ – протокол (акт) про взяття з “поличним” при передачі наркотичних засобів та при отриманні помічених грошових купюр, жодним чином не може бути віднесено до приводів, перелік яких подано у ч. 1 ст. 94 КПК України. Він не може бути визнаний ні заявою або повідомленням підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян; ні повідомленням представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з “поличним”; ні явкою з повинною; ні повідомленням, опублікованим в пресі; ні безпосереднім виявленням органами дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак складу злочину. Тому, якщо правильно трактувати вимогу ч. 1 ст. 94 КПК України, то слід визнати факти порушення кримінальних справ аналізованого злочину, зафіксованих подібним чином, незаконними.

У відповідності з вказаною нормою КПК України спочатку повинна надійти заява чи повідомлення про збут наркотичних засобів, що готується, яке в обов’язковому порядку повинно бути зафіксовано органами дізнання.

Адвокат-захисник частіше всього вступає в захист після затримання підозрюваного стосовно якого порушена кримінальна справа. Тому захисник перш усього повинен ознайомитися з документами, які містять повідомлення про привід та порушення кримінальної справи. Вивчення судово-слідчої практики свідчить про те, що адвокати на цій стадії практично не заявляють клопотань про звільнення підзахисного. В той ж самий час, як свідчить практика, більш ніж в 50 % випадках розгляду вищевказаних справ у суді захист заперечує законність затримання з “поличним”. Серед найпоширеніших доводів захисту у подібних випадках є вказівка на фальсифікацію протоколу про затримання з “поличним”. Виходячи з практики, частіше всього захист посилається на те, що при проведенні вищевказаних заходів по фіксації факту збуту чи придбання наркотичних засобів використовуються методи, які суперечать нормам права та моралі. Зокрема, практично в усіх справах використовується

хворобливий стан покупців наркотичних засобів, які є наркоманами. Крім того, представники деяких державних установ є фактичними ініціаторами та активними учасниками оперативно-пошукових дій та перевірених дій по виявленню фактів незаконного обігу наркотичних засобів. Дане положення суперечить нормам КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де чітко визначено коло суб'єктів, які наділені такими повноваженнями.

Визначення позиції захисту неможливо без урахування думки підозрюваного. З урахування того, що більша кількість з них страждає на наркотичну залежність, то необхідно вимагати від слідства проведення медично-психологічного освідчення підзахисного з метою встановлення його можливої адекватності надати оцінку ситуації, що склалась. Подібне освідчення повинно проводитися у формі амбулаторної чи стаціонарної судово-психіатричної експертизи або як мінімум отримання висновку спеціаліста-психіатра. Названі процесуальні дії дозволять не тільки забезпечити реальне право на захист, але і прийняти обґрунтоване та справедливе рішення по справі.

При бесіді з підзахисним адвокату рекомендується звернути увагу на його фізичний стан, який може свідчити про відсутність адекватної реакції на те, що відбувається. Збільшена цікавість, некваплива мова, паузи у бесіді, надмірна емоційність, істеричність - свідчать про наявність потреби у «дозі» підзахисного, а слідство при цьому нездатне об'єктивно оцінювати ситуацію. У цій ситуації захисник повинен вимагати медичної допомоги підзахисному.

При обговоренні позиції захисту необхідно детально проаналізувати підстави для підозри. Специфіка злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, потребує обліку учасників затримання. Практично всі особи, що купляють наркотики та значна частина осіб, що їх збувають, є наркотично залежними. На практиці, нерідкі випадки, коли названих суб'єктів притягають до кримінального процесу, використовуючи їх хворобливий стан. Для виявлення подібних фактів рекомендується з'ясувати у підзахисного, у яких саме стосунках він знаходився з понятими, які беруть участь у затриманні, з покупцями наркотиків, а також з особами, які свідчать проти нього. Наявність конфліктних відносин з вищевказаними суб'єктами дозволяє заперечувати достовірність наданих слідством доказів.

Особливу увагу необхідно звернути на документи, в яких відображено результати дослідження виїмки наркотичних засобів. Як правило, на цій стадії є акти дослідження, які складаються з експрес-аналізу речовин. Є випадки, коли вага речовини, яка виймається при затриманні, не відповідає об'єму наркотичного засобу. Наступна експертиза встановлює, скільки в речовині певної ваги міститься

наркотичних елементів. Має інкримінуватися в провину загальна вага речовини. Крім того, вага речовини, зафіксована в документах при затриманні, не повинна суттєво відрізняється від ваги, встановленою експертом. Тому, при призначенні експертизи названих речовин захист повинен вимагати вказівки в постанові про призначення експертизи точної ваги, надісланої для дослідження речовини, а також постановки питання про відсотковий зміст в ній наркотичних елементів.

Крім ознайомлення з постановою про призначення експертизи доцільним вимагати від слідства дійсного надання речовини, що була отримана при виїмці, а також засобів, на які вони придбалася. У відповідності з вимогами закону вказані об'єкти у подальшому можуть використовуватися в якості доказів винуватості підзахисного. Тому необхідно особисто впевнитися у додержанні правил виїмки та належної упаковки передбачених наркотичних засобів, щоб виникнути можливої підробки та фальсифікації.

До засобів, на які придбаються наркотичні засоби, відносяться не тільки гроші, але і дорогоцінні вироби, побутова техніка, предмети особистого користування та інше. Нерідко джерело походження цих засобів, особливо грошей, у ході слідства не встановлено, але у відповідності до вимог закону вони повинні долучатися до справи у якості речових доказів. Процедура долучення до справи включає складання документів про підготовку до передачі, про виїмку та огляд вищевказаних об'єктів.

На нашу думку, якщо джерело засобів придбання наркотиків слідством не встановлено, захист має право заявити про провокацію злочину. Аналогічна ситуація виникає у випадках, коли вищевказані засоби надходять від фізичних та юридичних осіб, які не мають повноважень на діяльність із розкриття та розслідування злочинів.

Література:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка – Вид. третє, перероблене та доповнене – К.: «Юрисконсульт», КНТ. – 2006. – 890 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Попова Олександра Анатоліївна

курсант Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ слідчо-криміналістичного факультету

Питання захисту прав і свобод людини і громадянина на сьогодні є важливою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової співдружності. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. За відсутності у людини свободи вона не може володіти і реально користуватися своїми правами.

Згідно статті 2 Кримінально-процесуального кодексу України завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жодний невинний не був покараний.

Досудове слідство за психологічною сутністю є процесом реконструкції минулих подій за слідами, що збереглися в матеріальному середовищі та у психіці людей, причетних до цих подій. Багато істотних для розслідування справи обставин можуть бути встановлені тільки на підставі особистих доказів. Такі сторони механізму вчинення злочину, як формування злочинного умислу, мотиви та цілі злочину та інше можна встановити лише у результаті слідчих дій (вербальних чи невербальних).

Виходячи з цього, можна сказати, що швидке і повне розкриття злочинів можливо за умови наявності необхідної інформації про подію злочину та осіб, які приймають участь в розслідуванні.

З точки зору криміналістики, великий об'єм інформації (орієнтовної) можна отримати через невербальне спілкування. Сьогодні автори підручників і навчальних посібників в більшій мірі прагнуть обходити розгляд питання про невербальні комунікації між учасниками слідчих дій, або лише позначають його.

В той же час, певні знання в цій області необхідні співробітникам, що здійснюють діяльність із розкриття і розслідування злочинів в процесі спілкування з учасниками слідчих дій, наприклад, допиту, обшуку і т.д.

Загальновідомо, що разом з вербальною інформацією існує ще і так звана „мова рухів тіла”. Мова тіла - це будь-який рух тіла або його частини, за допомогою якої людина передає емоційне послання

зовнішньому світу. Для того, щоб зрозуміти цю невисловлену мову тіла, фахівці з кінестики часто вимушені брати до уваги культурні відмінності або інші відмінності, викликані навколишнім середовищем. Людина, яка незнайома з цією тонкістю мови тіла, часто тлумачить невірно те, що вона бачить [3, с. 14].

Людина є складною, динамічною інформаційною системою, що складається з безлічі зовнішніх і внутрішніх властивостей, зв'язків і відносин різного порядку (фізичних, соціальних, психічних, психологічних, етично-етичних, біологічних). У оперативно-розшуковій, слідчій, експертній, прокурорській, судовій практиці вивчаються самі різні сторони, риси, аспекти особи потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, свідків. Встановлення одних з них носить строго обов'язковий характер (наприклад, встановлення вікової приналежності, психічної спроможності). Інші виділяються факультативно залежно від цілей, вигляду, етапу і інших особливостей пошуково-пізнавальної діяльності і ситуаційних потреб. Так, при складанні словесного портрета встановлюваної особи в першу чергу враховується її стать, вік, статура, хода і деякі інші ознаки зовнішності, а також особливі прикмети і ознаки супутніх речей (одягу, головних уборів, прикрас і т.п.). Якщо ж йдеться про підготовку і проведення безпосередньої мовної взаємодії з особою, що є носієм юридично і криміналістично значущої інформації, суб'єкт пошуково-пізнавальної діяльності вивчає і враховує процесуальне положення, роль в скоєному, наявність фізичних і психічних недоліків, риси вдачі свого візаві. Визначенню найбільш доцільних прийомів мовного спілкування сприяє також урахування відомостей про погляди, інтереси, сильні і слабкі сторони, можливості, типи мислення, рівні ерудиції, інтелекту, емоційної стійкості, інших психологічних характеристиках співбесідника. Для вирішення інших завдань значущими можуть стати навички, вміння, інші професійні властивості носія інформації, особливості його фізичних і біологічних параметрів, а також поєднання певних груп ознак [4, с. 329].

Одержані знання про одні властивості і ознаки дозволяють з тією або іншою мірою достовірності судити про інших, невідомих в даний момент сторонах особи, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємообумовленості з першими, а також про обставини досліджуваної поведінки (діяльності) в умовах скоєння злочинів і поза ними.

Література:

1. Основи демократії: Посібник/ За ред. А. Колодій. – К.: Демократична освіта, 2002. – 680 с.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 жовт. 2006 р. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 200с.
3. Фаст Д. Язык тіла; пер. з англ. Ємельянова Ю.В. - М.: Віче: Персей, АСТ. - 1995. - 432с.
4. Образцов В.А., Богомолова С.М. Криміналістична психологія. - М.: Юрид., 2002. - 467с.

ФОРМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Узунова Оксана Василівна

викладач кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету

Верховенство закону розуміє не тільки пріоритет закону, як різновиду нормативно-правового акта у відношенні підзаконних актів, скільки широкий аспект прав і свобод, закріплених за членами суспільства чинним законодавством. У правовій державі будь-яке обмеження прав людини неприпустиме. Більш того, вона зобов'язана послідовно і точно забезпечити реалізацію цих прав і захищати їх. У цьому зв'язку принципове значення набуває проблема правової рівності в різноманітних сферах життя суспільства і держави. Її вирішення припускає створення державою надійних гарантій, що забезпечують таку рівність. Перелік прав і свобод людини і громадянина, властивий правовій державі, міститься в міжнародних актах. Це насамперед, Загальна декларація прав людини (далі – Декларація 1948 р.), прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (далі – ГА ООН) 10.12.1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийняті ГА ООН 16.12.1966 р. Перелік прав і свобод, проголошених у зазначених актах закріплений і гарантований у конституціях правових держав. Особливе значення в них надається юридичній захищеності особистості, що немислима без презумпції невинуватості. Презумпція ж невинуватості означає, що справді демократична держава визнає, що всі питання, пов'язані з винуватістю або невинуватістю громадян у вчиненні того або іншого злочину, варто вирішувати тільки в судовому порядку. Більш того, при розгляді кримінальних справ по яким може бути винесений смертний вирок, громадянин вправі потребувати, щоб його судив суд присяжних. Декларація 1948 р. проголошує, що ніхто не може бути підданий довільному арешту та кожна людина має право на рівний захист закону, на гласний, справедливий і безсторонній суд. Виходячи з наявності практично необмеженого переліку засобів забезпечення захисту прав і

свобод людини в Україні, Конституція України (далі - Конституція) відзначає, що кожний має право будь-якими, не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Такі засоби захисту прав і свобод людини поділяються на судові, адміністративні і державні. Розглянемо особливості кожної із вказаних форм. Перш за все, звертаємо увагу на загальносудову форма захисту. Право громадян на судовий захист закріплене в ст. 10 Декларації 1948 р., відповідно до якої воно було відображено в ст. 55 Конституції. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. При зверненні в суд людина може спиратися на положення Конституції і відповідних законів, тому що її норми є нормами прямої дії. Після використання всіх національних засобів юридичного захисту громадянин може звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ - Європейський суд з прав людини, або до відповідних органів міжнародних організацій - Комісію ООН з прав людини, членом або учасником яких є Україна. Судовий захист - необхідна і найефективніша гарантія забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Суд є пріоритетним, але далеко не єдиним органом захисту прав і свобод людини і громадянина, на що прямо вказує Конституція. Зокрема, відзначається, що кожний може звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі - Омбудсмен), до відповідної міжнародної судової установи або до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, якщо використані всі національні засоби правового захисту. Що стосується адміністративної форми захисту, то вона передбачає розгляд звернень громадян до вищих органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 40 Конституції, кожна людина має право направляти індивідуальне або письмове звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до посадових і службових осіб. Порядок звернень визначається Законом України "Про звернення громадян". Громадянин може вибирати будь-який засіб захисту права у випадку незадоволеності результатами розгляду його справи органами влади, підприємствами і т.д. Адміністративний засіб може бути першим (але не обов'язковим) кроком до відновлення порушених прав. Судовий засіб захисту при наявності незалежної судової системи є більш об'єктивним, кваліфікованим, ніж адміністративний. Остання форма захисту - державна. Державний захист прав людини забезпечується через інститут Омбудсмена. Він є інститутом позасудового захисту прав людини і громадянина, організація діяльності, якого визначена в Законі України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини"

від 13.11.1997 р. (далі - Закон). Метою парламентського контролю над дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина, що здійснює Омбудсмен, є: 1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією, законами України і міжнародними договорами України; 2) дотримання і повага прав людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій і їх посадових і службових осіб; 3) сприяння приведенню законодавства України з права і свободи людини і громадянина у відповідність із міжнародними стандартами в цій галузі; 4) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина; 5) сприяння правовому інформуванню населення і захист конфіденційної інформації про особу. Омбудсмен здійснює свою діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини і громадянина, які одержує зі звернень громадян України, осіб без громадянства або їх представників, народних депутатів України, а також за власною ініціативою. Омбудсмен приймає і розглядає такі звернення протягом року після порушення прав і свобод людини і громадянина (при виняткових обставинах цей термін може бути продовжений, але не більш, ніж до двох років). При розгляді звернення Омбудсмен порушує провадження у справі про порушення прав і свобод людини і громадянина; роз'ясняє заходи, які повинна вчинити особа, направляє її в органи, до компетенції яких відноситься розгляд справи, і контролює розгляд цього звернення; а в деяких випадках - відмовляє у розгляді звернення. Відповідно до Закону, Омбудсмен повинен відреагувати на порушення положень Конституції, законів України, міжнародних договорів України щодо прав і свобод людини і громадянина. Актами такого реагування є звернення Омбудсмена (конституційне подання та подання до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, їх посадовим і службовим особам) - це акт, що вноситься ним для прийняття відповідних заходів у місячний строк по усуненню виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина. Резюмуючи все вищесказане, потрібно відзначити що права людини - це цілісний орієнтир, що дозволяє застосовувати "людський вимір" до держави, права, етики, моралі. Права і свободи людини є деяким нормативним виміром її соціально-культурної діяльності. Більш того, вони виступають як найвища цінність, їх повага і дотримання - обов'язок держави. Забезпечення прав і свобод несумісне з дискримінацією і не повинно порушувати права і свободи інших осіб. Нині ми стоїмо біля витоків процесу створення правової держави, для якої головним є захист прав людини, який здійснюється у розглянутих вище формах. Це означає, що характер

держави, в якій є такі форми захисту прав і свобод людини і громадянина мають визначати такі принципи, як верховенство закону в усіх сферах соціального життя; обов'язковість закону для всіх державних органів, громадських організацій, офіційних осіб і громадян; захист і гарантії свободи особи, її прав, інтересів, честі та гідності; взаємна відповідальність особи і держави; контроль і ефективний нагляд держави за додержанням законів та інших нормативних актів. Здійснення усіх накреслених заходів, спрямованих на побудову правової держави, стане для цивілізованого світу ще одним доказом прагнення України до втілення в життя принципів гуманізму і демократії, найвищою метою якої є забезпечення прав і свобод людини.

ЗМІСТ

Частина I

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

<i>Грубінко Андрій Васильович</i> ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ І ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ НА РУБЕЖІ ХХ І ХХІ СТОЛІТЬ.....	3
<i>Гуменюк Ганна Петрівна</i> «САКСОНСЬКЕ ЗЕРЦАЛО» - НАЙВІДОМШИЙ ПРАВОВИЙ ЗБІРНИК НІМЕЦЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	10
<i>Кіндзерський Володимир Іванович</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: РЕАЛІЇ ДНЯ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	13
<i>Кравчук Валентина Миколаївна</i> ДЕРЖАВНА ВЛАДА В УМОВАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	17
<i>Кравчук Клавдія Георгіївна</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДІВ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	22
<i>Лосик Олеся Павлівна</i> РОЛЬ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ДОСЯГНЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	26
<i>Панчук Анатолій Вікторович</i> ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ.....	30
<i>Паньків Євген Васильович, Малініна Ю.Р.</i> ПРАВОВІ ОСНОВИ ВІДРОДЖЕННЯ КОЗАЦТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (КВІТЕНЬ – ЛИСТОПАД 1918 РОКУ).....	34
<i>Петрицин Наталія Тарасівна</i> ПРАВОВА ОХОРОНА ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ВІД НЕПРАВОМІРНИХ ВТРУЧАНЬ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НЕТОЧНОСТІ, ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	38

Подковенко Тетяна Олександрівна СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ЯК ЯКІСНИЙ МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ.....43

Стахира Людмила Михайлівна ЗАКОН ПРО ЗАКОН – НЕОБХІДНІСТЬ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В ЦІЛОМУ.....46

Тимочко Тетяна Миронівна ЗНАЧЕННЯ “ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ГРОМАДЯНИНА” 1789 РОКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У
ФРАНЦІЇ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ СТ.....50

Череватюк Вікторія Богданівна ПРАВООСВІТНЯ ТА ПРАВОЗАХИСНА
ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ В ЧЕХОСЛОВАЧИНІ ТА
РУМУНІЇ (20-ТІ – 30-ТІ РОКИ ХХ СТ.).....52

Ясіновська Ілона Андріївна ПРАВОВА ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ
СУСПІЛЬСТВО: ЄДНІСТЬ ТА ВЗАЄМООБУМОВЛЕНІСТЬ.....56

Конституційне право. Міжнародне право

Безпальчук Олександр Миколайович РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ.....59

Денис Богдан Іванович, Бордюгова Катерина Андріївна ЗАХИСТ ПРАВ
ЖІНОК В КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ
АСПЕКТІ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ
ДЕРЖАВИ.....61

Кримінальне право. Кримінальний процес. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право

Автухов Костянтин Анатолійович ЗАКРІПЛЕНІ У МІЖНАРОДНО-
ПРАВОВИХ АКТАХ ТРУДОВІ ПРАВА ОСІБ ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У
ЗАКЛАДАХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....64

Лапкін Андрій Васильович ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ВІДМОВИ
ПРОКУРОРА ВІД ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ.....66

Пасютіна Олена Володимирівна ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВСТУПУ АДВОКАТА У ЗАХИСТ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗЛОЧИНАХ ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ПРАВОВИЙ ТА ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ.....68

Попова Олександра Анатоліївна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ.....72

Узунова Оксана Василівна ФОРМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ74

Частина II

Адміністративне право. Митне та податкове право

Галунько Валентин Васильович ЄВРОАНТЛАНТИЧНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА МІЛІЦІЄЮ (ПОЛІЦІЄЮ) ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОХОРОНИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ.....3

Гарбарчук Ірина Федорівна СУБ'ЄКТИ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПЕРСПЕКТИВИ НОТАРІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....7

Гридасов Юрій Володимирович ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....10

Панова Ірина Вікторівна КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН НА ОСКАРЖЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВШИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....15

Шимчук Анастасія Олександрівна ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....18

Екологічне право. Земельне право. Аграрне право

Бредіхіна Вікторія Леонідівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....21

Валевська Олеся Анатоліївна ЗНАЧЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ПРОГРАМ У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....24

Цивільне та сімейне право. Цивільний процес. Комерційне право. Міжнародне приватне право

Голей Володимир Петрович НЕУСТОЙКА ЯК ГАРАНТ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....27

Грабчинська Вікторія Юріївна ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ САМОЧИННОГО БУДІВНИЦТВА: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....28

Дрішлюк Андрій Ігорович ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....31

Кужко Олександра Сергіївна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРИТРИМАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В СФЕРІ ТРАНСПОРТНОГО ЕКСПЕДИРУВАННЯ.....34

Кулініч Ольга Олексіївна ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІЗИЧНУ ОСОБУ.....38

Литовченко Вікторія Володимирівна ПОНЯТТЯ ЖИТЛА ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ.....41

Лічман Леонід Григорович РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....44

Череватенко Ірина Миколаївна ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МОЖЛИВИХ ВИМОГ СКАРЖНИКА В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ.....48

Яворська Олександра Степанівна ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ РЕГУЛЯТОРІВ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....49

Господарське право. Господарський процес

<i>Гапало Світлана Юріївна</i> ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПОВНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	56
<i>Згама Антоніна Олександрівна</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ПОДАННЯ ДОДАТКОВИХ ДОКАЗІВ ДО АПЕЛЯЦІЙНОГО ГОСПОДАРЬКОГО СУДУ.....	59

Підписано до друку 03.10.2007
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

Віддруковано ТОВ "Гал-друк",
м.Тернопіль, вул.Гайова 8
Зам. № 16-20/05/07